

1977 – En oversigt

Ved *Carl Trock*

Den sidste kirkestatistik fra »hovedstadsregionen« viser, at her vokser stadig antallet af børn, der ikke døbes, for 28,1% i 1975 blev i 1976 til 28,8%, men væksten afmattes nu; også ved antallet af udtrædelser er tendensen faldende, til 3570 i 1976 mod 5049 i 1975¹. I Ålborg stift tæller man nu også. Der meldte 434 sig ud af folkekirken i 1975 mod 305 i 1976; antallet af indmeldelser var så henholdsvis 222 og 196².

Det er af fundamental betydning, at diskutere værdien af folkekirke-systemet, når der tales meget om, at folkekirken går sin opløsning i møde, gjorde kirkeminister Jørgen Peder Hansen op (KD 17/3). Den er ikke mere nogen selvfølge. Det er kun lidet i brydningstider, hvor alt etableret anfægtes: Demokratiet, skolen, ægteskabet og selvfølger kirken, sagde ministeren også – for siden at fortsætte: Der

Ved henvisninger bruges følgende forkortelser: BeT Berlingske Tidende; DKliv årbogen Dansk Kirkeliv; DKt Dansk Kirketidende; dmbL dansk missionsblad; EB Ekstra Bladet; FIA Flensborg Avis; Ft Folketingstidende, dato evt. angivet; Ftårb Folketingsårbog 1976/77; Hskbl Højskolebladet; IMT Indre Missions Tidende; JyPo Jyllands-Posten; KD Kristeligt Dagblad; KiInf Kirkelig Information; MrBl Menighedsrådenes Blad; Pol Politiken; PrfBl Præsteforeningens Blad; re-f re-formatio; Relgl Religionslæreren; RoSt Roskilde Stiftsblad; Thv Tidehverv; WA Weekendavisen. Årstal tilføjes kun, hvor det ikke er 1977. – Årstal i parentes henviser til tidligere årsoversigter og går på *udgivelsesåret*.

[1] Tallet på genindtrådte steg atter, fra 498 til 573. Orientering fra Københavns stat. Kontor nr. 49 og nr. 23 jfr. fortsat bearbejdelse af 1975-tallene fra hele landet i Nyt fra Danmarks Statistik nr. 108 og Stat. Efterretninger nr. 44, samt her 1977 171.

[2] Også her indbefatter de sidste tal dåb af børn over 1 år, Aalborg Stiftsbøger 1976 112 og 1977 112f.

er mange tegn på, at de unge ikke vender kirken ryggen, og med tilstrækkelig dynamik, som kan gribe og fænge, og hvis kirken placerer sig stærkere i samtiden, så vil det lykkes den at få nær kontakt med de unge³.

Det er ejendommeligt, at folk har hængt ved folkekirken, og at den folkelige tradition med at gøre brug af den er sej, skrev professor P. G. Lindhardt. Folkekirken er en selvfølgelig del af hverdagen på landet, »hvor de præster ... sidder ... der taler om folkekirkens vidunderlighed«, men i byerne mangler fornemmelsen af et tilhørsforhold, vidste Lindhardt, for selv om kirkegangen kan være god, er her »ingen, der har sognebevidsthed«, her er det »efter min erfaring stort set i opløsning. Dåben er svækket, konfirmationen er mere end svækket, og vielsen stærkt svækket ... kun begravelsen hævder sig«⁴.

I. Folketing – folkekirke

Blandt følgerne af folketingsvalget 15/2 var, at hverken SFs kirkepolitiske ordfører, Poul Dam eller Vs pastor John Haaber genvalgtes⁵. Havde det ikke været ganske klart før, så blev det herefter tydeligt, at Venstre ikke havde stået bag Haabers initiativer, og at det ikke længere alene ville gå så stærkt ind i kirkepolitik, men mere søge folkekirkens forhold ordnet i samdrægtighed⁶.

[3] RoSt 19, her videre: Den troende kan ikke gemme den sociale forargelse bort, som strømmer ud af evangeliet, og løbe fra at prøve at skabe et retfærdigere samfund, det vel at mærke uden fæl sammenblanding af politik og religion; KD 31/12, MrBl 179.

[4] BeT 7/8 og her 1977 note 3. Jfr. provst Vagn Kvist, Varde: På disse kanter fungerer folkekirken på rimelig måde, og den er et folkeligt bånd, selv om der hist og her, især i Storkøbenhavn, er en beklagelig udvikling igang, KD 19/1.

[5] Poul Dam havde i 1975 afløst Morten Lange, før var han ofte stedfortræder for denne jfr. her 1976 337; Haaber jfr. 1976 noterne 45, 47 og 1977 181f. – Kirkepolitisk set var valget, med forskydningerne mellem partierne og udskiftning af personer, et vidnesbyrd om et begyndende opbrud i fastlåsedede positioner, fandt Jens Chr. Nielsen (e. KD 1/3 jfr. her 1976 note 4). JyPo afviste: Folkekirken »er næppe i det opbrud« de få højtaltende giver udtryk for, leder 1/3 jfr. 27/3.

[6] V var, ifølge Kaj V. Andersen, stadig for at styrke menighedsrådene på enhver mulig måde, målene sattes blot lavere, og der tænkes ikke på en ligningsret uden kommunalt veto, men på at forhøje 20%-grænsen til 25%, ligesom KVA skrev, at V vil »gerne medvirke« til indførelse af provstvalg og en ny bispevalglov. V var også principielt for sognemedhjælpere med »såvel diakonalt som pædagogisk sigte«, men ville afvente, at det ministerielle udvalg gjorde sig færdigt, og om så stor en sag skulle der »allerhelst fremsættes lovforslag af den til enhver tid siddende regering«, skrev folketingsmanden og fortsatte: FDF/FPFs forslag om kirkeskoler

I Socialdemokratiets nye programmer blev det ikke til en nyformuleret kirkepolitik (1977 180), man holdt sig mest til en ompostering. I det nye principprogram optoges uden debat og afstemning, hvad der stod i 1973-arbejdsprogrammet, dog uden de dér givne begrundelser: »Folkekirken forbindelser med staten oprettholdes ved, at folketinget er kirkens øverste lovgivende instans«. Tidnød hindrede så, at de kirken vedkommende forslag i det nye arbejdsprogram kom til behandling på kongressen i september⁷.

Ved vedtagelsen af finansloven 1977/78 kom atter afgørende

kunne V ikke støtte, her havde KF og KrF været for tidligt ude og på for løst et grundlag; endelig kunne V ikke fortsat stiltiende se på, at museumsagtige kirke-restaureringer belastede den kirkelige ligning, de burde overtages af staten, så undgås det, at folk melder sig ud af kirken, fordi den er for dyr at være i, og menighedsrådene får »væsentligt rigeligere midler til det kirkelige livs fremme, som er rådernes hovedopgave«, MrBl 212.

[7] Forslag fra hovedbestyrelsen gentog her 1973-programmets begrundelser for formuleringen i principprogrammet og talte ganske som det om yderligere administrativ decentralisering og øget indflydelse til menighedsrådene, såvidt det kommunale fællesskab gør det muligt (her 1974 209f.). – Alene Husum-kredsen gik imod principprogrammets udtalelse og ønskede den slettet. I arbejdsprogrammet ønskede Amager-kredsen passagen om øget ansvar til menighedsrådene strøget, for det var ikke ønskeligt. 3 ændringsforslag gik på en udvidet ret til brug af kirkerne (fra Nørrebro, Frederiksværk og Odense), det sidste gav endog kommunerne medbestemmelsesret her. Hovedbestyrelsen foreslog dem imødekommet således: Lovgivningen må ikke hindre, at kirkerne bruges til ikke kirkelige formål, hvor den lokale menighed ønsker det (ændringsforslag nr. 343 og 344 til principprogrammet og nr. 292-294 til arbejdsprogrammet). – Robert Pedersen, MF, havde bl. a. skrevet: Enkelte af mine partifæller holder stadig fast ved det gamle dogme om adskillelse mellem stat og kirke, men ikke flertallet; der »lurer ingen fare fra venstreorienterede i dansk politik ... truslen kommer fra det yderste højre«, FP, her er fare på færde for folkekirken, for afskaffes kirkeskatten, skal der betales meget dyrt for kirkelige handlinger, FIA 18/8.

principielle skillelinier frem. Flertallet fastholdt den hidtidige linie – dog forhøjedes bevillingerne til mellemkirkeligt arbejde mærkbart, mens tilskuddet til kirkers istandsættelse atter blev beskåret (1977 180), noget som da påregnedes fortsat med yderligere reduktioner i de følgende år, for alene her mente kirkeministeriet at kunne finde de det pålagte besparelser. Det viste sig siden, at det med det sidste kom til at gå anderledes. Ellers bekræftede DKP påny, at det straks ville have fjernet kirkeministeriets samlede budget, mens FP – fulgt lidt på vej af DR – atter foreslog store besparelser, for, uanset at det intet havde nået i 1976, fastholdtes stadig som mål, at pr. 1. april 1978 skal kirken være selvunderholdende og »selvstyrende på lokal grund, menighed for menighed«. På ét område ønskede FP dog merudgifter: Der skulle bevilliges yderligere 15 millioner til bevaring af kirkerne, »truede kulturskatte«, og det beløb burde stige stærkt i de kommende år (til 60 mill. jfr. FIA 18/8). Begge partiers forslag forkastedes uden afstemning.

Under åbningsdebatten i den nye folketingssamling udtalte FP's ordfører, Askjær Jørgensen – ud fra tiltro til rigtigheden i partiets kirkepolitik, hvorefter menighederne selv kommer til at indkræve midler til kirkernes drift – at nu er folkekirken »ved at dø i sløv apatisk slendrian«, en sløvhed »der ofte udgår fra præster med høj embeds-eksamen, men som ikke ejer gnisten til virkelig at forkynde ordet«, noget som dog enhver virkeligt troende kan. Hertil svarede Niels Helveg Petersen, RV: Jeg mener ikke, at jeg »fra denne talerstol har hørt et så grovkornet og ubehersket angreb på folkekirken og dens præster«.

FP var først mødt op med 1200 ændringsforslag til finansloven, de blev samlet i 83 (KD 3/3, 16/3, 26/3). De kirkelige besparelser svarede så nogenlunde til dem året før (1977 180), dog skulle pensionerne, nu samlet på finansministeriets konto, »kun« beskæres med ca 35%, besparelserne reduceredes så af den foreslåede merudgift til kirkerestaureringer (Tillægsbetænkning, ændringsforslag nr. 342-44, 481 (specifikation over de største besparelser) og 499; DKPs nr. 341).

Kirkeministeren fik så gennemført – med FP, DKP og V imod – at der ud af beskæftigelsesplanens 800 mill. bruges 3,7 mill. til restaurering af domkirkerne i København og Ribe og året efter lidt mere (ændringsforslag nr. 345). Det nye finanslovsforslag havde så forhøjede bevillinger til kirkerestaureringer, og det ventes opretholdt de næste år. Det havde V virket for (KD 29/10). Men over beskæftigelseskontoen er der næppe mere at hente, mente ministeren (KD 16/9).

Ret pikant havde ministeren først afvist FP's forslag om at stryge bevillingen til præsters portoudgifter aht. de lagte budgetter (bilagshefte 3 til tillægsbe-

tænkningen), for 30/9 at realisere just dette med virkning fra 1/10 (forsvaret, se MrBl 273).

Anledningen til Askjær Jørgensens udfald mod præsterne var dels harme over, at Hartling afviste et samarbejde med FP bl. a. på grund af den helt forskellige kirkepolitik, og dels hans mening, at »det væsentligste i vor kristne kulturarv er troen og troen er gratis«, så han fandt, at også S havde ringe tillid til, at det egentlige i den arv kan bære. Anker Jørgensen svarede, at vil man ikke betale hvad det koster at være med, kan man melde sig ud af folkekirken, men nu klarer denne »en række betydelige og vigtige samfundsfunktioner«, som skal klares, og det sker på rimelig vis efter regeringens mening. Askjær Jørgensen replicerede: Man slipper jo ikke for at betale ved at melde sig ud, man argumenterer som om folkekirken ikke optræder på statsbudgettet (Ft 6/10 166, 224, 286, 297).

Kirkeministeren gentog i årets løb gerne, at menighedsrådene skal have »de størst mulige beføjelser til selvstændigt at løse sognets problemer« eller have det fulde økonomiske ansvar, dog langsomt og med tiden aht. den fælles skatteudskrivning i kommunerne, og også betinget af de til enhver tid værende samfundsøkonomiske forhold. Jørgen Peder Hansen var inde på, at et udvalg burde overveje om kirkens struktur svarer til den dynamiske udvikling i samfundet. Den gamle sognestruktur var jo god nok i sin tid, men den er udfordret af udviklingen mellem land og by; problemerne i København må relativt snart løses, og arbejdet her må være udgangspunkt for stillingtagen til strukturproblemer i hele landet, indenfor en nærmere fremtid. I København var der »enorme økonomiske problemer«, og en forhøjelse af kirkeskatten kunne få farlige konsekvenser mht. udmeldelser af folkekirken, sagde han (RoSt 20, KD 17/3, MrBl 144, 179, 182 jfr. her 1977 181). – Danskerne er på vej til at blive nomader lød en kommentar til tal fra Danmarks Statistik, som viste at 900.000 inden for et år skifter bopæl, de 500.000 dog indenfor samme kommune (Aktuelt 13/3).

Forholdene i København havde budgetprovst Ahlmann Olesen skildret sådan, at det nu måtte gøres op, om det drejer sig om bygningerne (domkirkerestaurering til 17 mill.), eller om det liv, der foregår i kirkerne, for udgifterne til det sidste må stadig skæres ned. Selv om kirkeskatten sættes op fra 0,6 til 0,7% så bevirker det faldende beskatningsgrundlag, at der i 1980 fremkommer helt samme beløb, og så er der intet til løn og prisstigninger. Derfor kræves der en storstilet nytænkning, skrev han (BeT 16/1 jfr. her 1977 183). Det udvalg, som arbejder med forholdene, vil tage sig tid til at arbejde grundigt og til drøftelser med alle implicerede parter, gentog biskop Ole Bertelsen

(KD 23/5, 15/10f. 29/11, Landemodeakt 1976 13). Det forlød dog, at nedlæggelse af 6-7 kirker er på tale (Pol 15/10f.), og på Kirkefondets årsmøde opholdt flere sig ved det urimelige i, at økonomien skal tvinge til at kirker og sogne nedlægges, når de er blevet overkommeligere; sker det, så vil bestyrelsen overveje, hvordan de kirker fondet ejer alligevel kan bruges⁸.

»Menighedsrådsforeningen« gik ind i arbejdet for at få en jævnere kirkeskat landet over (1977 183). Efter mangelnde overvejelser, bl. a. af ens kirkeskat i hele landet, samledes ønskerne om at få de årlige 400.000 kr., som nu via kirkeskatten kan gå til kommuner med særlig høj kirkeskat, sat op til 4-5 mill., og om at staten hvert år bevilliger 35 mill. til kirkerestaureringer, samt yderligere om den principielle ændring, at statens tilskud helt eller delvist flyttes fra sit nuværende hovedfelt, præstelønninger, til kirker og kirkegårde⁹. Alene det første kunne imødekommes, mente kirkeministeren (KD 16/9, 17/12).

Derudover kom der kun spredte indlæg om en (om)ordning af hele folkekirkens økonomi¹⁰.

Spørgsmålet om forhøjelse af præsternes husleje og deres boligpligt vakte en tid nogen ængstelse hos bisperne, præsterne og præsteforeningen – vel også hos »menighedsrådsforeningen« – det drejede sig jo om andet og mere end penge (1977 183). Det synes dog at ende

[8] KD 14/11f. og Erik Norman Svendsen: Det er egl. en fantastisk tanke at nedlægge sogne på 3.000-5.000 mennesker, DKliv 134. Jfr. KD leder 9/3: Byen er jo udsultet hvad kirkelig betjening angår.

[9] KD 6/9, MrBl 244 jfr. 54, 116, 172, 216, 228 og her 1973 277.

[10] KD vendte påny (jfr. her 1977 183 og 1975 241) flere gange tilbage dertil, indigneret over at folkekirkens medlemmer alene betaler kulturskat. De mellemkirkelige kontingenter bør betales af landskirkeskatten, så vi kan yde vor skyldighed, fandt KD, og over denne bør »folkekirkens egne« udgifter »udredes, også præstelønningerne, så statens støtte ikke »længere lanker præsterne til staten som primært dens tjenestemænd«, statsstøtten bør i stedet gå til vedligeholdelsen af historiske kirker og til civilregistreringen (ledere 9/3, 4/6, 15/6, 7/9, 30/12). Stiftsfuldmægtig Asger Jørgensen fandt også nu (1975 note 40), at kritikken må imødegås, ved at statens støtte omlægges til formål af almen interesse, som begravelsesvæsenet og civilregistreringen, mens præstelønningerne, ca. 1/4 af folkekirkens totaludgifter, som alle andre lønninger fortsat burde udredes centralt, af landskirkeskatten; lokal ligning hertil kunne true forkyndelsesfriheden, og fordelingen af præster burde heller ikke bero på, hvad den lokale ligning kan bære; derimod fandt AJ, at kirkernes vedligeholdelse burde, og med nogle ændringer kunne, udredes lokalt, Aalborg Stiftsbog 49.

med en rimelig løsning (PrfBl 1978 2), hvad også både finansministeren og kirkeministeren lovede. Nogle meget ivrige havde ellers nærmest lagt op til kirkekamp mod dette »angreb på en af grundpillerne i den folkekirkelige struktur«, og det fik dele af dagspressen til at tage fat på de ubegrundede protester¹¹.

KF og KrF kom i marts påny med FDF/FPFs kirkeskole-forslag (1977 181). Første gang må de have taget de ordførere til indtægt for lovforslaget, som ikke ligefrem nedgjorde det, bemærkedes det under debatten. Det viste ingenlunde øget forståelse, men måske større

[11] Efter deres møde bakkede bisperne præsteforeningen op, det er jo aht. sogn og menighed, at præsterne skal bo i deres sogne (KD 7/1). »Menighedsrådsforeningen« fulgte sindigt sagen, beroliget også af Knud Heinesen: Det drejer sig om »en lidt mere retfærdig ordning« (MrBl 121 jfr. 116, 141, 173, 182, 200, 242, 276). Ihærdigt kæmpede præsteforeningen, og den mente at vinde forståelse hos offentligheden; en rimelig forhøjelse af lejen fandt den acceptabel, men ellers var det ingen tom trussel, at det kunne ende med modkrav om boligpligtens ophævelse, længst mulig ville man dog prøve forhandlingsvejen, sagde Olav Lindegaard og advarede mod for ivrig kamp, som kunne bringe sagen i miskredit (KD 8/1, PrfBl 199, 305, 378, 423, 447; overvejelser i finansministeriet KD 28/3; forstående ledere bl. a. Sjællands Tidende 3/5, JyPo 20/6, KD 22/6; af utallige indlæg se t. eks. DKt 74, 279, 303). Andre kaldte nemlig til kamp mod finansministeriet, der, efter et forgæves forsøg på at få afskaffet tjenesteboligerne generelt (jfr. PrfBl 199), nu prøvede at tvinge præsterne ud af deres boliger ved lejeforhøjelser (dagspressen 3/5 jfr. PrfBl 376ff.). EB fandt grund til at oplyse om løn- og boligforhold, da præsterne ikke ville betale »en husleje af nogenlunde samme størrelse som deres sognebørn« (4/5, 7/5, 10/5, 13/5), og, udfordret af »den grådige gejstlige opfindsomhed« for at bevare et usynligt og skattefrit løntillæg, turde Kaj Erik Lindqvist spørge, selv om andre ikke tav, om sådan ulighed ikke skabte skel mellem præst og menighed (JyPo 14/6). – I bekymring for at den sidste rest af lokalt fællesskab i mange sogne, præstegårdene, skulle forsvinde spurgte Vs Jørgen Holm finansministeren, om gammel tradition skulle brydes ved »overenskomster, der også dækker andre akademiske ansættelser end præsters?« Heinesen svarede, at der ikke er forbindelse mellem boligpligt og boligbidrag, boligpligt opretholdes hvor det skønnes nødvendigt for udførelsen af tjenesteplichterne, »og dette skøn udøves for præsters vedkommende af kirkeministeren« (Ft 18/5 4631); så spurgtes denne, og han svarede at princippet om præsters pligt til at bo i sognene opretholdes, omend det må modificeres i byområder, hvor det er vanskeligt at skaffe passende bolig; kun i »sjældne undtagelsestilfælde« fritages præsterne af personlige grunde derfra (Ft 7/6 5543). – Sidst på året vakte det opsigt, da Københavns biskop for sin embedsperiode havde fået tilladelse til at fraflytte bispegården, som dog vil blive brugt til repræsentative formål (dagspressen 9/12).

forhandlingsvillighed hos forslagsstillerne¹². Forgæves håbede de på ny debat og opbakning af forslaget (Burgdorf KD 23/4). Atter spurgtes iøvrigt i Folketinget til arbejdet i sognemedhjælperudvalget, ministeren ventede en afklaring i den nærmeste fremtid¹³.

Jørgen Peder Hansen lirker ved, men betænker sig nøje på, flere lovforslag, det være sig om bispevalg, om kirkers brug eller ændringer i provstiudvalgenes sammensætning¹⁴.

Indenrigsminister Egon Jensen klarede såre stilfærdigt en sag med mere sprængstof, i et lovforslag om kommunale valg. Disse flyttes i 1981 til nær tiden for menighedsrådsvalg, og forslaget gik tillige ud på at rykke næste menighedsrådsvalg frem til 1980, så de 2 valg ikke falder sammen. Det ønskede indenrigsministeren af administrative grunde. Det kom dog frem, at kirkeministeriet havde anmodet om at få ændringen med her – for at spare Folketinget for endnu et lovforslag,

[12] Ftårbog 507, jfr. 1977 181f. Vs ordfører, Henrik Toft tav om venstrefolks vidtgående forslag sidste år og henviste også til, at fritidsloven giver tilstrækkelige muligheder; SFs Ole Olsen bemærkede, at forslaget endog gik videre end den lov, »fantastisk ambitiøst« skal blot 10 her kunne fordre kurser oprettet. KrF svarede, at det tal måske burde sættes op, og »måske skulle præsterne nævnes udtrykkeligt med deres andel i det osv. osv.«, det afgørende var, at menighedsrådene kunne starte en kirkelig undervisning, betalt over ligningen; Burgdorf, KF, tilføjede, ellers går det galt for folkekirken (jfr. MrBl 153). DR havde sympati for, hvad der tænktes ordnet og betalt lokalt, men var imod hele overbygningen bekostet »af staten, dvs. af borgerne, ligegyldigt hvilken religion de tilhører«, sagde Lis Starcke.

[13] Ft 22/4 2667 jfr. samme »i år«, MrBl 181f. Også udvalgets formand, professor Børge Diderichsen, lovede betænkning sidst på året, KD 13/5. Udvalgets undersøgelser (1976 332) havde vist, at lægfolk mente, at der var behov for hjælp i omsorgsarbejdet, mens præsterne fandt at de havde brug for pædagogisk bistand, sagde biskop Hans Kvist, som selv ikke ønskede sognemedhjælpere, men at der blev ansat flere præster, KD 6/10, Karen Horsens tilsvarende KD 7/9. Jfr. her 1977 182.

[14] På ministerens opfordring havde »menighedsrådsforeningen« udarbejdet et forslag til ny bispevalglov, det lagde valgproceduren ud i stifterne, angav opstillingsregler, indførte kvalitetsmetoden ved afstemningerne og gav menighedsrådene indflydelse i forhold til sognets folketal (MrBl 1976 8, 29). En høring viste, at præsteforeningen så lidt som bisperne var indforstået hermed; her samledes ønskerne mest om, at fik ingen kandidat over halvdelen af stemmerne, skulle der omvalg til mellem de 2, der havde fået flest stemmer, og i nogen grad også om, at

hed det sig, skønt tinget omtrent samtidig behandlede et lovforslag, der ændrer tidsfrister ved menighedsrådsvalgene¹⁵.

1977 indviedes 5 nye kirker, Husum kirke i København, Avedøre kirke, Nr. Uttrup kirke ved Ålborg, Baunekirken ved Herning og Gesing kirke ved Esbjerg. Hertil kom Bavnehøj kirke i København; det blev blot en vandrekirke, da kirkeministeriet i 1973 havde modsat sig opførelsen af en varig kirke under hensyn til det dalende folketal (1974 217). Tallet på gennemførte eller planlagte kirkeudvidelser, eller

det direkte siges i loven, at den, der får flest stemmer, *skal* udnævnes til biskop (MrBl 1976 204 og 67, 148 jfr. »Menighedsrådsvalg 1977« 10). Ministeren opfordrede til debat herom og tænkte siden at nedsætte en arbejdsgruppe (MrBl 182, KD 16/9). – Han bebudede et lovforslag sidst i folketingssamlingen 1977/78 om kirkers brug (1977 184), for at give debatten et konkret udgangspunkt, afgørelsen måtte jo komme på et eller andet tidspunkt, men altså tidligst i 1978/79 sagde han (MrBl 181, KD 16/9). Præsteforeningen undrede sig over, at sagen endnu ikke var afklaret, så der kunne komme et mere eller mindre modereret lovforslag (PrfBl 1978 3, jfr. Københavns Landemodeakt 1976 19, 25 og Lolland-Falsters Stiftsbog 122). – Men Jørgen Peder Hansen vil gerne have ændringer igennem nu om sammensætningen af provstiudvalgene. Først udtalte han sig for, at provsten fortsat skal være født formand, men at udvalgene altid skal have 4 medlemmer, nu afgør menighedsrådene om der skal være 2, 3 eller 4; for at fremme en stadig demokratiseringsproces gik han siden ind for, at udvalgene selv vælger formand, mens bestemmelserne om deres størrelse ikke røres. »Menighedsrådsforeningen«, som også her havde givet bolden op, får altså kun ét ønske opfyldt, og det helt på tværs af provsteforeningen (MrBl 140, KD 16/9, 17/12). – En sag blev ordnet, så der ikke længere er tvivl om kompetancen. Kirkeministeren fik vedtaget en lovændring, som fastslår at finansministeriet fastsætter løn- og ansættelsesvilkår for kirkebetjeningen udenfor tjenestemandsområdet (Ftårbog 249).

[15] I bemærkningerne til indenrigsministerens lovforslag stod, at det vil være uheldigt med de 2 valg nær hinanden, især aht. brevstemmer, samt at ændringen ved menighedsrådsvalget fremkom efter forhandling med kirkeministeriet. Ved 1. behandling tog alene Poul Dam, SF, forholdet op, og kaldte blot en ordning i den givne forbindelse for noget sjusket; det erkendte Egon Jensen vel, men praktisk var det, og det skete »efter anmodning fra kirkeministeriet« (Ft 15/12 76 3310, 3317). 8/3 ved genfremsættelsen efter valget opretholdtes sjuskeriet, trods kirkeministerens lovforslag menighedsrådene vedrørende, først fremsat 7/10 76, genfremsattes 3/3; ved behandlingen af dette sidste brød SF den almindelige enighed, især ved at anke over at længere tidsfrister ville fremme fredsvalg og lette de troendes dominans i rådene (Ole Olsen Ft 11/3 646 som Poul Dam Ft 21/10 76 774 jfr. her 1977 182), se iøvrigt Ftårbog henholdsvis 368, 233 og 381, 250.

opførelse af selvstændige bygninger med konfirmandstuer, løber fortsat op (1977 184).

Et menighedsråd i Ålborg ønskede så en midlertidig kirkesal lukket, dels for at få større samling om kirken (Skt. Markus), dels fordi sognet nu havde under 9.500 indb. I Frederikshavn fik protesterne mod kirkens udvidelse menighedsrådet til at overveje en anden løsning (KD 13/6 jfr. 1977 note 36). Og i protest mod planlagt kirkebyggeri opstilledes i nogle sogne lister ved menighedsrådsvalget, i provinsen blev de repræsenteret, 2 steder i Københavns omegn fik de stort flertal (KD 10/11).

Får vi genoprettet de præsteembeder, som det har vist sig ikke burde være nedlagt, og mere kirkelig betjening i byområderne, så er der ikke grund til at frygte arbejdsløshed, lød det nu fra præsteforeningens formand, Olav Lindegaard¹⁶.

2 præster blev suspenderet, sognepræst Paul Paulsen, Venø, da han strejkede i protest mod kirkeministeriets holdning i et lønspørgsmål, og pastor Erik Bock (dagspressen 25/10ff.). Myndighedernes begrundelse i det sidste tilfælde får mest en til at tænke på den forrige suspension (1975 223 jfr. 1976 341). – Pastor Sven Voss fik meddelt afsked pr. 30/4 (1977 183). Ombudsmanden fandt ingen grund til at påtale sagens behandling, men præsteforeningen, der havde gjort sit yderste i sagen,

[16] KD 28/12, AC-debat 1978 nr. 1 jfr. her 1977 182. – Foreningen, også bisperne, var så for at stramme kravene om teologisk kunnen hos de ikke-teologiske kandidater, der får adgang til at søge præsteembeder (PrfBI 203, KD 10/9). – 1977 oprettedes i Syd-Danmark 11 nye embeder og 82 blev ledige ved dødsfald og afsked. Det modsvarede af 1 nedlagt embede, 67 teol. kandidater (24 fra Kbhvn., 43 fra Århus), 11 godkendt efter 1962-loven, 31 efter 1971-loven og 3 iht. menighedsrådslovens § 42. Medio oktober var der ialt henholdsvis 578 og 685 studerende. Kristendomskundskab havde 24 studiestartere i Kbhvn. og her var ialt 154 studerende, og 19 startere i Århus (alene hovedfag) og her var ialt 193 dels hovedfags-, dels bifagsstuderende. – P. Nepper-Christensen har større tal og taler stærkere end Lindegaard om truende arbejdsløshed (KD 13/10). Beregningerne er måske væltet af, at flere kvinder end ventet bruger deres uddannelse, og de udgør godt halvdelen af de studerende, sagde Lindegaard (jfr. her 1972 note 36); det er også især kvinderne, som ønsker deltidsbeskæftigelse, og det er med til at understrege nødvendigheden af den overenskomst for hjælpepræster, som forlængst er indgået med kirkeministeriet, men som finansministeriet stadig tøver med at godkende, og L. fortsatte: ca. 50 hjælpepræster er lønnet helt uacceptabelt, og en nyordning lettes ikke af, at mange i »sværmerisk »idealisme« påtager sig ulønnet hjælpepræstearbejde (KD 28/12, AC-debat 1978 nr. 1, PrfBI 2, 200, 424, jfr. her 1976 note 47).

hvis behandling den ikke kunne godkende, gav han nok medhold i dens ønske om, at en præst kan kræve undersøgelse ved en provsteret, hvor § 43 bruges¹⁷.

Den sag, samt en passus i en valgpièce fra »menighedsrådsforeningen«, rejste fornyet debat om tjenestemandslovens § 43. Det blev fastslået, at den ikke giver menighedsrådene ret til at fyre en præst (BeT 28/8, 11/9, DKt 445, 550). Men § 43 »giver demokratiet, forstået som et tilfældigt flertal i et sogn, en magt i kirken som er virkelig farlig for forkyndelsesfriheden«, derfor må den ændres, og der må gives klare afgrænsninger, fastholdt bl. a. sognepræst Erling Albinus. Men et sogn må da kunne komme af med en præst, selv om det kan true forkyndelsesfriheden, indvendte lektor Jørgen Stenbæk, som advarede præster mod i forkyndelsesfrihedens navn at sikre sig særrettigheder, for selv dygtige tjenestemænd er i andre etater afskediget på grund af samarbejdsvanskeligheder¹⁸.

De skarpe kritikere af Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer (1976 337) dannede »Folkekirkeligt Forum«, der aktivt satte ind for at bremse den landsforening, der afretter og ensretter, og de lyster i retning af kirkeforfatning som denne og andre, bl. a. Kristeligt Dagblad, skulle have. Initiativet fik nu støtte og hentede større forståelse fra Kirkeligt Samfund¹⁹.

[17] PrfBl. 216, 426 jfr. KD 21/2, JyPo 1/2, 19/6, 3/7, 21/8, DKt 383. Selv mente Voss, at menighedsrådene uden at påvise urigtigheder havde gjort sig til overinstans over hans forkyndelse (og undervisning) »i stedet for at høre på den – den kirkeligt og verdsligt lovlige forkyndelse, hvis sandhed kun stadfæstes af vrede over den« Thv 59; andre havde hård kritik af biskoppens og ministerens følgagtighed for i »fremtiden kan ingen præst i folkekirken holde sig sit præsteløfte efterretteligt, uden at han må gøre det i åben strid imod dette« menighedsrådenes etablerede pavedømme, Johs. Horstmann Thv 65 jfr. 63, 75.

[18] Albinus »Forsvar for folkekirken« 52, PrfBl 10, 17 og KD 21/2; Stenbæk Hskbl 664 jfr. Lindhardt: Menigheden må have afskedigelsesret som kaldsret, JyPo 2/2, jfr. her 1977 183.

[19] Formanden Povl Kiilerich hviskede gerne til landsforeningens formand, Erik Davidsen, at man frabad sig at foreningen optrådte på kirkens vegne, og kirkeministeren burde måske opfordres til ikke at rådføre sig med privat etablerede kredse (DKt 490 jfr. bl. a. Birkedal Nielsen og Dons Christensen i KSs pièce »Menighedsrådsvalg 1977«). FF lagde ud med indlæg, bogen »Forsvar for folkekirken« og årsmøde, som også med henvendelser til Folketingets kirkeudvalg for at værne tinget mod at blive et ekspeditionskontor for fikse og færdige lovforslag, kogt sammen i kirkelige specialistgrupper og interesseorganisationer.

Det tilstundende menighedsrådsvalg fik folk til at trække skillelinierne op. Domprovst Kiilerich sagde, at overlades folkekirken til det store flertal er der næppe meget at bekymre sig over, men små højtallende grupper på begge yderfløje truer folkekirken, især dog højrefløjen, der angriber væsentlige sider af vor kristendomsforståelse²⁰. Pastor Kofod-Svendsen bemærkede dertil: Det vil være »dybt tragisk, hvis bibeltro præster og teologer ikke kan få embede, fordi deres åndelige meningsfæller har placeret sig uden indflydelse« i menighedsrådene, hvor åndskampen også vil blive udkæmpet (pro-fide nr. 5).

Debatten om rådernes virkefelt måtte blive intensiv. På den ene side understregede bl. a. biskop Henrik Christiansen af hensyn til opgaver, han mente trænger sig på, at rådene har ansvar også for gudstjeneste og undervisning, som for sjælesorg, diakoni, og mission²¹. På den anden side vidste grundtvigske folk, at menighedsrådenes forpligtelser alene omfatter kirkens ydre rammer, så de bliver bedst mulige for evangeliets forkyndelse, mens et menighedsrådsmedlem ikke er mere forpligtet på alt det andet end andre kristne, hér må den enkeltes evner og samvittighed råde²².

En henvendelse til kirkeudvalget fremkaldte det spørgsmål derfra: Er I kommet »for at påvirke lovgivningen eller for at beklage Jer over Landsforeningen« (Forsvar for folkekirken jfr. DKt 548, MrBl 124, 128, KD 20/5, 20/7, 27/7, 11/8, BeT 31/7). Vil FF have indflydelse, må det positivt sige, hvilke alternativer det har, skrev Stenbæk; gængs høringspraksis fører på andre områder ikke til påstande om, at lovgivningsmagten glider fra Folketinget, og bruges den ikke ved kirkelig lovgivning, så overlades initiativet helt til private pressionsgrupper, som alle vil hævde at optræde i folkets eller kirkens navn. S. fortsatte: Lad os få en forening bygget op fra neden, via provstier og stifter, idet dens kompetance afgrænses præcist, så Folketinget kan høre så repræsentative organer som muligt, Hskbl 660.

[20] Mest stortalende er venstrefløjen nok, især den økumeniske bevægelse, der gerne finder sammen med politisk venstreorienterede, fordi de mener, at kirkens opgave idag først og fremmest er politisk, men højrefløjen er farligere, for den nøjes ikke med yderværkerne, sagde Kiilerich videre og lovede, at der ville blive holdt øje med Menighedsfakultetets folk og bibeltro fri- og højskoler, DKt 492, 466 jfr. 494.

[21] HC PrfBl 69, Sudan nr. 11 jfr. her 1977 177 og note 56; Kirketjenesten i Danmark KD 7/7, 6/10; Jens Chr. Nielsen og Karsten Nissens bog »Menighedens liv og vækst«.

[22] Kiilerich DKt 465, 491 jfr. 522, 537; Albinus: Den udbredte opfattelse, at rådene er for de fromme, skal ikke cementeres, Hskbl 667, PrfBl 10; Birkedal Nielsen og Helge Skov i KSs pjeces »Menighedsrådsvalg 1977«. Replikker Paul Honoré KD 22/12, Ravn Olesen og KD ledere, KD 19/10, 5/11, 12/11.

Såvel radio og TV, som den fælles valgdag landet over bevirker, at menighedsrådsvalgene ikke mere overses (1974 219). »Menighedsrådsforeningen« gjorde også sit til at oplyse derom²³. Til trods for at mange, ungdomsorganisationerne, dele af kirkens højrefløj som af dens venstrefløj talte om at få indflydelse her²⁴, så blev der i 1977 afstemninger færre steder²⁵.

Alle var forsigtige i vurderingen af det, at modstanderne af kirkebyggeri flere steder opstillede lister og 2 steder i Københavns omegn erobrede flertallet²⁶. Ellers glædede de grundtvigske sig over et godt resultat (KD 11/11, Hskbl 707). Taberen, Indre Mission, fandt det alvorligt, at opfattelsen af folkekirken som blot en borgerlig ramme bredte sig, så menighedsrådene alene skal sørge for den ydre ramme. Hvorlænge kan folkekirken holde til udelukkende at være en borgerlig indretning, spurgte formanden, Kr. Friis (KD 11/11).

Også Præsteforeningen skulle have sit valg. Ved siden af de 3 lister, der hidtil sammen har understreget, at foreningen er en faglig organisation, der skal sikre præsterne rimelige lønninger og arbejdskår, opstilledes en liste i konsekvens af kritikken året før. Den fik en af de 9 pladser i bestyrelsen, der også får til opgave at vælge en ny formand efter Olav Lindegaard (PrfBl 655ff. 771 jfr. her 1977 183).

[23] T. eks. MrBl 137, formanden, Erik Davidsen anså det så ikke længere for det eneste rigtige, at der blev afstemning i alle sogne, MrBl 174.

[24] KFUM og Ks Lederbladet nr. 4 og FDF/FPF lederen nr. 6 og 7 (også for »rigtige« valg); KFS pro-fide nr. 5; Kirketjenesten i Danmark KD 7/7, 6/10; Kirkeligt Samfund DKt 491.

[25] MrBl 1978 3: Der blev holdt afstemninger 43 steder mindre end i 1973, trods det at nu var der 17 menighedsråd flere, men der kunne konstateres større åbenhed omkring opstillingsmøderne jfr. KD 19/10, 10/11, 19/11 og EB 8/11 (Sådan foregår det valg, kirkens folk slås i Guds navn). – I Hellig Kors sogn i Kbhvn. (1974 220f.) havde menighedsrådsmedlemmer forud forladt rådet, vrede over det bureaukratiske flertal og hele systemet, som lammede en indsats for kirkens liv og vækst (MrBl 231), mens Erik Bock var suspenderet – just forud for valget sagde han (KD 25/10). Stemmeprocenten faldt her fra 18 til 14, men Folkets kirke opnåede omtrent samme repræsentation, KD 10/11, BT og Pol 8/11.

[26] 13 af 15 og 9 af 15 mandater mod kirkebyggeri i Kgs. Lyngby og Lindehøj i Herlev, KD 10/11, 26/11, BeT 6/11; Erik Davidsen som Kirkefondet var tilbageholdende med kommentarer, KD 10/11 jfr. 4/5; Peter Riemann DKt 558; KD skrev: Så let er det at vende op og ned på et sogn, når der savnes almindelig interesse (leder 10/11), forud havde det beklaget, at der blev færre kampvalg, når så mange anså dem for mest demokratiske, leder 19/10.

Et længe næret ønske på Færøerne, om at vicebiskoppen frigøres fra også at skulle være sognepræst, synes på vej mod opfyldelse²⁷. På øerne undgik man så ikke drøftelse af, om man helt burde have sin egen biskop (jfr. KD 16/6, 13/7). – Et tilsvarende ønske er måske mere udbredt på Grønland? Kommissionen, som forbereder indførelse af hjemmestyre i 1979, lagde op til, og fandt genklang for, at man på Grønland lokalt som centralt får langt større ansvar for kirkens forhold, idet Grønland – foreløbigt? – forbliver en del af Københavns stift og får sin vicebiskop²⁸.

II. Folkeskole – folkekirke

Nykøbing-sagen (1977 173) fik undervisningsministeriet til i et cirkulære at understrege, at skolerne ikke, når skolen *skal* undervise i kristendomskundskab, i deres skemalægning må tage hensyn til adgangen til individuel fritagelse, så de i stedet tilbyder de fritagne elever anden undervisning²⁹.

En undersøgelse af de kår, som kristendomskundskab havde fået landet over, viste, at i godt 58% af kommunerne fulgtes timetallet fra

[27] Ministerens forslag var bl. a. tiltrådt af landsstyret. Det samlede bredt flertal i Folketinget, FP var dog imod at der derved kom en præst mere til Færøerne, hvis det skete på statens bekostning; fremsat Ft 6/10 130, 1. beh. 14/10 513.

[28] Efter kommissionens oplæg, tiltrådt på menighedsrepræsentanternes landsmøde, men ændret i det grønlandske præstekonvent, tegner linierne sig sådan: G. forbliver i Københavns stift, men da en stor gruppe præster ønskede et eget stift endte man som noget foreløbigt (?) ved kompromiset med en vicebiskop; denne skal sammen med en repræsentant for landsstyret og en repræsentant for menighedsrepræsentationerne udgøre et kirkenævn, som overtager administrative opgaver fra kirkeministeriet og stiftsøvrigheden; som noget nyt oprettes råd for hvert præstegæld, med afgørende ansvar for den lokale økonomi og med indstillingsret til ledige præsteembeder; de hidtidige menighedsrepræsentationer, som kommissionen havde tænkt nedlagt, opretholdes med en indflydelse som nu; det var ønsket såvel af præstekonventet som af biskop Ole Bertelsen, der også ivrede for at stiftsfællesskabet opretholdes, KD 9/11 76 og 20/5, 30/7, 22/9, 4/10, 29/10, 25/11, Den grønlandske Kirkesag nr. 114 og Københavns Landemodeakt 1976; jfr. her 1971 194.

[29] Cirkulæret 9/3 understreger videre, at der skal foreligge skr. erklæring om, at der sørges for barnets undervisning, inden fritagelse meddeles, og at det er væsentligt, at skolerne nøje orienterer om faget og dets indhold, og om virkningerne af fritagelse. – Tilfredshed i Religionslærerforeningen KD 20/4; DKt 258. Sagen i Nykøbing byråd se KD 13/1.

ministeriets vejledende plan (1976 330), i 21% var timetallet lavere og i 13% var det højere. De lave tal dominerede øst for Lillebælt, mens faget hovedsageligt fik mest i Vest- og Nordjylland³⁰. En videre undersøgelse ville utvivlsomt have vist, at det lave timetal findes i kommuner med store folketal (jfr. 1977 172).

Revisionen af gymnasieloven medførte, at her bliver fritagelsesbestemmelserne som ved HF (Ftårbog 334 jfr. her 1977 173 og 1973 271). En undersøgelse viste, at bestemmelserne for religionsundervisningen overholdes ved HF, men ikke i 1/3 af gymnasierne. Da kravene er ens de 2 steder, og også lærerne, må forskellen skyldes, at der det første sted er eksamen, hvorfor stud. mag. art. Margit Warburg konkluderede: Lærerne sløjer af uden eksamen. – Nu kendte gymnasiernes religionslærere godt til, hvad eksamen betyder, og deres forening havde i februar vedtaget at arbejde for at få den indført, ellers kunne faget blive »offer for det, som i elevjargon hedder »prioritering«³¹. Ritt Bjerregaard blev siden spurgt af Gerda Møller, KF, om hun fandt grund til at indføre eksamen i faget i gymnasiet; ministeren svarede, at hun var »ikke fremmed over for tanken« hvis

[30] K. E. Bugge og Steffen Johannessen: »Undersøgelse vedrør. Kristendoms-kundskab og fremmede religioner« fra Danmarks Lærerhøjskole, se relgl nr. 4. Den viser videre, at den vejledende læseplan almindeligvis følges, en del steder har man dog egne læseplaner under udarbejdelse – at »emnet: Fremmede religioner« foreløbig er kombineret med ret forskellige fag, kun det er sikkert (og sker dog ikke altid!), at der iht. ministeriets bekendtgørelse skal undervises heri på 6.-9. klassetrin, mens »emnet« på 10. klassetrin indgår i tilbudsfaget kristendoms-kundskab/religion – og at konfirmationsforberedelsen i det store og hele ligger i 7. skoleår, flere steder i Kbhvn.s og Frederiksborg amter foretrækkes 8. skoleår (jfr. PrfB1 327). Religionslærerforeningen kommenterede: Ingen skole har overhovedet mere end én time i 8. og 9. klasse, hvor det især var ønsket at få faget styrket (relgl nr. 4; KD 22/9, 27/9 og Riemann: Der går folkeligt og kirkeligt set en ond østenvind over Danmark, DKt 282) jfr. her 1972 224f. – Specialarbejderforbundet gik til Folketinget med krav om et nyt obligatorisk fag i folkeskolen, »arbejds-kendskab«. Udspurgt om, hvordan der kunne skaffes det plads, svarede oplysningsekretær John Mølgaard: Timerne kan tages fra kristendomsunder-visningen (radioen 6/1 jfr. KD 11/1), den forudsætning nævnes dog ikke i SIDs pjece.

[31] Undersøgelsen se KD 24/6, 18/7, 24/8 (problemet er, at faget står eksamensfrit blandt lutter eksamensfag); kritik af enkeltheder og konklusionen, se KD 5/7, 11/7, 10/8, samt gymnasiernes religionslærerforening KD 26/7 jfr. her 1973 271.

den senere kunne tages med i en større sammenhæng (Ft 19/7, 27/7 5777).

III. Folkekirkens undervisning

Ved september-mødet udtrykte bisperne ønske om, at der nedsættes en kommission til at behandle konfirmandundervisningens problemer, herunder fremkomme med vejledende læseplaner. Men uafhængigt deraf fandt de, at konfirmationsanordningen burde ændres, så konfirmanderne får undervisning i så godt som hele skoleåret³².

Omsider blev det, med lønningsrådets godkendelse i november, muligt at opfylde det længe nærede ønske, at Præstehøjskolen udbygges med en lærestol i pædagogik (PrfBl 1978 1 jfr. her 1977 174 og 179, samt 1976 332). – Men året gik til ende, uden at den af kirkeministeren lovede vejledning om fastsættelsen af tiden for konfirmandundervisningen forelå³³.

Mellem præster viste der sig fremdeles ret så delte meninger om den undervisnings problematik, og andre begyndte at tale med. Opfattersne deles allerede på, hvilken alder eller hvilket klassetrin, der bør foretrækkes; præsterne er i almindelighed for 7. klassetrin, i Helsingør stift er der dog et betydeligt flertal for 8. trin (PrfBl 327). Og forskellene går videre:

[32] KD 10/9: Det vil så kræve mere medhjælp til undervisningen. – Iøvrigt bestemte de sig for ved et ekstra bispemøde at behandle præsteuddannelsen, især pastoralteologien. – Præsteforeningens appeller se PrfBl 202, 425 jfr. her 1977 174 og 1976 332. – Sognemedhjælperudvalget havde undersøgt de vilkår, konfirmandundervisningen havde i 1974/75. Uhyre sjældent har skolecentraliseringer ført til, at børnene undervises udenfor pastoratet; ialt 44 pastorer havde medhjælpere til undervisningen, i 27 tilfælde iht. lønningslovens § 34 og kun i 7 tilfælde efter præsternes rådighedsordning, mens der t. eks. i 41 pastorer med 1 præst og 3 eller flere konfirmandhold ikke var bevilliget medhjælp efter § 34; det almindeligste undervisningssted var præstegårdens konfirmandstue; mest udbredt var undervisning indenfor skolens undervisningstid om morgenen eller formiddagen, gjorde Jørgen Thorgaard op, PrfBl 325.

[33] PrfBl 1978 3. Præsteforeningens ønske PrfBl 202, 425 jfr. 1977 174. Også Burgdorf, KF, puffede påny til kirkeministeren, som 15/7 76 i kirkeudvalget havde lovet et cirkulære; han svarede, at han i kontakt med undervisningsministeriet ville virke for at fremme det mest muligt, Ft 20/1 4121 jfr. her 1977 note 20. Langå-sagen (s. st.) løstes ved lokalt forlig, efter at undervisningsministeriet havde svaret, at kommunen ikke bør træffe afgørelse, før der er forhandlet med menighedsrådene, KD 21/5.

Provst Rysgaard Jensen måtte undre sig over, at der ikke forlængst var nedsat et læseplanudvalg for den undervisning, til hjælp og inspiration for de fleste præster, de få kritiske vil alligevel gøre som de vil. Ganske som lærerne har præsterne da metodefrihed, men den nuværende frihed »er både ensomhed og en utiltalende enerådighed på børns og forældres og menighedsråds bekostning«, mente RJ og fandt det beskæmmende, at kirken her – med en bredde i undervisningen som intet andet projekt nogensinde kan få, og med økonomi og lokaleforhold i orden – ikke har større klarhed over sin målsætning (PrfBl 343 jfr. om »nøden« ved at stå alene med den rasende svære opgave MrBl 193).

Lærerne er da af ret ensartet åndelig støbning, mens præsterne er meget uensartede både menneskeligt, kirkeligt og teologisk, svarede Peter Riemann og fortsatte: Vi skal ikke fratages »vores store, helt ubetalelige frihed til at undervise efter eget skøn« af »håndfast vejledning« og »for megen pædagogisk befamling«. Riemann afviste ikke, at der kan være præster, der gerne lader sig vejlede, men »vi andre«, som også her vil »til det sidste kæmpe for at bevare forkyndelsens frihed, kan jo så forsøge at sylfide os udenom« (DKt 390).

Sognepræst Frode Langballe – som iøvrigt havde tillid til at børnene kan få noget ud af den almindelige gudstjeneste (DKt 325) – underviste konfirmander som »en oldsag«. Trods gode stunder i konfirmandstuen oplevede han ofte, at urostiftere ødelagde undervisningen; den egentlige årsag dertil så han »i vort undervisningsvæsen, ja i vort folk«, hvor der skulle en mentalitetsændring til, så børnenes luner ikke bestemmer alt; kom der konfirmandaffærer, kunne præsten ikke påregne støtte, det viste også Voss-sagen; han foreslog da undervisningen afskaffet, efter konfirmationen skulle der så tilbydes kristendomsundervisning, da kom de, der havde lyst og kunne lytte, at forslaget ikke var nyt det vidste han (jfr. her 1974 202 og tildels provst Hans Thyssen: Afskaf konfirmationen og udbyg undervisningen, KD 28/11 75). Offentligt fik Langballe ingen støtte, men nok i personlige henvendelser (DKt 466, PrfBl 725 jfr. 692 om den gammeldags undervisnings muligheder, 737 om konfirmand-»oversiddere« og Thv 59 om Sven Voss's forfærdelse over konfirmandernes uvidenhed).

Ud fra erfaringer som konfirmandlærer i Københavns megn spurgte lærer John U. Jørgensen, om der ikke bør lægges fastere rammer for den undervisning og om de unge ikke skal sikres en kvalificeret undervisning? Han vovede at spørge: »Bør præster overhovedet have lov til at undervise konfirmander?« (KD 15/11 76, tilsv. MrBl 191 om præsters venstrehåndsarbejde i konfirmandstuen; Erik Davidsen nok for læseplaner, MrBl 195).

Kirkeskole-debatten (1977 176) fortsatte intenst, en tid. Argumentet, at fritidsloven giver muligheder nok, afvist, for efter den kan der ikke gøres meget for unge og intet for børn under den skolepligtige alder. – Den undervisning, der tænkes på, skal vel heller ikke være neutral, men føre ind i menighedens forsamling, indvendtes videre (Helge Lundblad KD 3/1). Det benægtede grundtvigske folk. Kristendom skal fremstilles på »saglig og alsidig måde«, så vil stoffet – ved Helligåndens hjælp – føre til tro eller vantro. »Ret dåbsoplæring

er at meddele viden om og kendskab til, hvad Jesus sagde og gjorde» (Riemann DKt 62, 146).

FDF/FPF argumenterede, og informerede atter menighedsrådene om, at der kan oprettes interessegrupper for børn i den skolepligtige alder efter fritidsloven, men kommunerne afgør om der ydes støtte dertil (jfr. afslag KD 7/2), og for børn i forskolealderen er der ingen muligheder, og det er udelukket at få stiftskonsulenter til at vejlede menighedsrådene. FDF/FPF lagde også vægt på det principielt rigtige i, at undervisningen placeres i menighedsrådenes regi og at den betales af folkekirkens medlemmer (KD 14/1, FDF/FPF lederen nr. 1-3, MrBl 100). De 31 (1977 179) havde erkendt utilstrækkeligheden ved fritidsloven og seminariernes undervisningstilbud, skrev Henrik Christiansen; når det indvendtes, at den nye undervisning blot ville samle fromme og kristeligt afklarede, selv om menighedsrådene iværksatte den, så måtte han spørge, om modstanden egl. ikke bundede i, at man ikke vil erkende, at rådene kan tage ethvert anliggende op, som angår menighedens liv (KD 8/1). Enigt tilsagde bl. a. DMS's bestyrelse kirkeskoletanken støtte, og formanden, biskop Græsholt argumenterede: Uenigheden drejer sig om formen for undervisningen, ikke om den er nødvendig, et fælles udgangspunkt er også, at opgaven skal tages op i det enkelte sogn og sådan at friheden værnes, netop derfor er det menighedsrådene, som skal tage folkekirkelige initiativer (KD 28/1, Lolland-Falsters Stiftsbog 108 jfr. KD 3/2).

De grundtvigske vidste, at de kirkeskoler sigtede på de kirkeligt interesserede og ikke alle, der opretholder folkekirken, derfor var de en formidabel fare for folkekirken (KD 6/1, 18/1, 13/1, 26/2). Modstanden skyldtes ikke, at de var imod oplysning, tværtimod, men den må være som et led i vor store oplysningssektor, og det vel at mærke som sober og saglig oplysning, sagde Kiilerich (KD 4/2, DKt 490f.). Enkelte i den lejr udtalte sig dog positivt og forstod utilstrækkeligheden af en neutral undervisning (Sv. Aa. Nørgaard DKt 193 jfr. 42 og KD 24/1).

Andre havde andre indvendinger: Forslaget er sygt, fordi folkekirken er så splidagtig, og fordi menighedsrådet »og ikke den dertil ordinerede og indsatte præst« skal være ansvarlig (re-f 3 jfr. MrBl 6). Missionsfolk kunne være betænkelige ved, at et betalt arbejde skulle skade det frivillige arbejde (KD 13/1); Kr. Friis tav om de nye planer for at betone, at ingen i drømme om en fremtid med gode kår for børnelærdommen må glemme, hvad der er og som kræver penge, søndagsskoler og børnegudstjenester (KD 26/2 jfr. IMT 608). Og KFUM og Ks formand, Aksel Nielsen havde stadig sin tvivl om, hvorvidt nye tilbud ville samle flere end de der kommer nu til det, der allerede er, derfor var han for tiden mere for, at dette fik bedre økonomiske kår, og for oprettelsen af et pædagogisk institut (KFUM og K Lederbladet nr. 1).

Under en del opmærksomhed lancerede Diakonissestiftelsen og De samvirkende Menighedsplejer en ny idé, Sogne-diakonien. Det var både et tilbud til unge, ja til enhver over 18 år viste det sig, om et års god og »saglig« kristendomsundervisning, livsnær i teori som praksis, kombineres skulle den med praksis i sognene, så de unge kom med i kirkens hverdag – og et tilbud til sognene om at stå bag den uddannelse, som i første omgang gav dem praktikanter i et semester, og med tiden

nye kvalificerede medarbejdere. Det primære sigte var at imødekomme behov i folkekirken, ikke mindst ved oplæring af de barnedøbte.

Ingen blev lovet en levevej bagefter, det var urealistisk så længe menighedsrådene ikke havde frihed til at ansætte og lønne medarbejdere. Med Sogne-diakonien blev der heller ikke lagt op til en sognemedhjælperuddannelse, for et positivt resultat fra dette nedsatte udvalg måtte afventes, men man ydede da gerne sit til en sådan uddannelse, skrev forstander Hans Jørgen Torkelund. Lagde man end ud med forventning, så blev det taget med fatning, og der begyndtes som planlagt i september, selv om der kun meldte sig så få til undervisningen, at under halvdelen af de interesserede sogne fik praktikanter ud (Nyt fra Diakonisse-stiftelsen nr. 1 (her formanden, stiftamtmand Hancke Rossel: Bliver dette succes, tænker vi os en skole i hvert stift), nr. 2 og årbog 76/77, Fra Menighedsplejen nr. 1 og Torkelunds introduktion i KD 4/2 jfr. 5/3, 4/5, 3/6, 29/6, 6/7, 7/12 samt opgørelsen BeT 7/8 og KD 5/8: 16 praktikpladser i sognene og 6 heltidsstuderende; disse og deltidstuderende udgjorde så ikke nok til, at undervisningen kunne bekostes over fritidsloven).

Varer det end rum tid, inden vi får kirkeskoler (Morgenposten 7/8, DKliv 130, KFUM og Ks Lederbladet 52), så skal tiden bruges til forsøgsarbejde, sagde ungdomsorganisationerne (s. st. 53ff. FDF/FPF lederen nr. 6). Det fik de også stærk opfordring til af Ole Bertelsen, som håbede at FDF/FPF fortsat vil give impulser til menighedsråd, præster og folketing m. fl. og ikke helmer, før det er muligt i sognene at etablere folkekirkelig undervisning (s. st. nr. 7).

Forældre og menighed må tage sig af trosoplæring, som folkeskolen nu er stillet, sagde undervisningsdirektør Baunsbak-Jensen på »menighedsrådsforeningens« årsmøde: »Dåbsundervisning er nødvendig, hvis ikke kirken skal dømmе sig selv til døde og stilstand« (MrBl 218ff. jfr. Henrik Christiansen Lolland-Falsters Stiftsbog 12).

Andre var gået igang. Evangelisk Pædagogisk Samvirke arbejder med læseplaner og undervisningsvejledning for kirkelig undervisning, og Folkekirkens Missionsråd anbefalede missionsselskaberne at yde støtte dertil (BDM nyt 165). I Løgumkloster kan man ikke opgive, at der på bred folkekirkelig basis må foretages et nærmere studium af problemerne for folkekirkens pædagogiske opgave. Ud fra 4-5 års virke lød det fra Dansk Bibelskole: Den danske fritidslov er verdens bedste voksenundervisningslov, og den hindrer os ikke i at undervise ud fra en bestemt holdning (KD 14/12). Sidst meldte et menighedsråd i Herning, at det havde ønsket at ansætte en leder for at sikre en konfirmandklubs beståen; da lønnen ikke kunne fås over fritidsloven, havde det søgt og

fået kirkeministerens godkendelse af, at der af rådighedsbeløbet betales lederen et passende vederlag³⁴.

IV. Indenfor rammerne

I den grundtvigske lejr engagerede nogle sig stærkt i debatten om afskaffelse af tilspørgslen ved dåben (1976 338).

Andre her ønskede at samles for at drøfte børnegudstjenester, det opmuntrede erfaringerne til. Der taltes om en grundtvigsk sammenlutning, men det blev en bredere kreds der kom sammen og bestemte sig for at fortsætte drøftelser og arbejde.

Hvad vil flertallet? Røre ved tilspørgslen? Biskop K. C. Holm var da betænkelig ved det, men et nyt led kunne måske tydeliggøre, at dåben drejer sig om en gave, og at vort ja dér er en bekræftelse på, at vi modtager den (KD 15/1 76). En grund til at mange børn ikke døbes kan dog være, forældrene ikke føler sig sikre nok til at svare ja til troens ord i alle dens led, og når dåb uden tilspørgsel tillige klarere fremtræder som Vor Herres betingelsesløse livsord til den enkelte, så lad os fjerne tilspørgslen, for nu kan dåben, omend fejlagtigt, opfattes som et gensidigt kontraktforhold, lød det (Københavns Valgmenighed DKt 194 jfr. 16, 100, 563). Det afvist skarpt som forfalskning: Troens ord ved dåben er et klart tilbud om det, som Gud står inde for, og uden et *lydeligt* ja bliver dåben en »abstraktion og ikke en *pagt*« og mennesket et umælende dyr, skønt dets storhed er, at det kan sige ja eller nej. »Tilspørgslen er den eneste måde, hvorpå det fastholdes, at dåbens ord er ordet i Vor Herres egen mund« (Rønshoved Frimenighed DKt 195).

Skal nyttevirkningen bestemme, så åbner vi for en udvikling der næppe er til at standse, og siden skal så dogmerne afskaffes; men problemet er ikke tilspørgslen, det er selve det at komme, og derfor forarger man de små, som kommer, hvis det gøres til et problem at sige ja, mens de som er for store/bevidstgjorte alligevel ikke kommer, skrev Jørgen Kristensen (DKt 53, andre indlæg bl. a. 69, 513, 603, 541). Der skal ikke sælges ud af kirkens goder for at tækkes tvivlende mennesker, fandt Riemann og han fik det svar af biskop Dons Christensen: Nej, som disciplene truede en gang, sådan truer vi nu med tilspørgslen (DKt 474, 515). Morsø

[34] Jens Markussen KD 22/12. Om grøde i Teologisk Voksenundervisning m. m. i Jylland og på Fyn, tildels i samarbejde med KOK, se IMT 720, Morgenposten 7/8, KD 15/8, Episkopet nr. 3, Økum. Nyt nr. 1. – Refugiet i Løgumkloster fik Det sydjyske Universitetscenter og Sønderjyllands Amdsråd inddraget i studiearbejdet, og her er planer om at indbyde til konferencer og at formidle religionspædagogisk information. Kirkeligt Samfund har iøvrigt ikke helt slået hånden af arbejdet her, det har observatører med (Episkopet nr. 1, DKt 491 jfr. her 1977 174). Men det er alene afmytologiserings-teologer, der er på færde, også i Løgumkloster, lød det fra kirkens højre fløj, KiInf 57.

Frimenighed bestemte sig for at afløse tilspørgslen, der kan virke som et forhør, med det ene spørgsmål efter trosbekendelsen fulgt af ordene »det er vor kristne tro, som Gud i sin nåde skænker os i den hellige dåb: Vil du tage imod Guds gave i dåben?« (JyPo 21/8, DKt 1978 44).

Der måtte skrives om dyrkelsen af børnene og imod iveren for – omend på folkekirkelig basis – at indfange dem, i stedet for det langt vanskeligere at lade dem være i fred (N. C. Lilleør DKt 288, Frode Langballe DKt 326). Men gode erfaringer med børnegudstjenester fik andre til at mødes for at drøfte formen for en slidbar børnevenlig gudstjeneste med alle højmessens væsentlige led og udgivelse af en sangbog dertil (Grenå-mødet DKt 254, 423, PrfBI 399). Folk fra ret forskelligt hold kom her sammen med grundtvigske præster, der havde tumlet med den opgave, nogen dog lidt betænkelige derved. Ved et senere møde i Løgumkloster udarbejdedes gudstjeneste-modeller, og kommende opgaver er at formulere nye bønner, at finde velegnede tekster og lave prædikenvejledninger til familiegudstjenester (KD 20/10, 25/10, 15/12 BeT 6/11 og duplikeret referat fra Grenå jfr. Andreas Davidsen »om billedprædikener«, Under Guds ord nr. 229).

En idé om at få Den danske Salmebog oversat til nutidsdansk, den er jo kun for den faste menighed (Herluf Andersen KD 7/1), blev hverken fundet mulig eller god (KD 14/1, DKt 50).

Noget andet var, at Det danske Bibelselskab udgav en oversættelse af Davids Salmer nå nutidsdansk. Den begyndelse til en ny oversættelse af hele Det gamle Testamente blev forstået og værdsat³⁵.

Bemærkelsesværdigt er det, at der stadig udkommer et, vist jævnt stigende, antal prædikensamlinger.

Af de videnskabelige arbejder nævnes alene årets 2 disputatser. Professor Theodor Jørgensens »Das religionsphilosophische Offenbarungsverständnis des späteren Schleiermacher«, hvormed forfatteren også mente at yde et bidrag til at fremme samtale mellem teologi og filosofi (1977 187), og lektor Martin Schwarz Laustens »Religion og politik« til forståelse af Christian III og hans realistiske udenrigspolitik, der sikrede reformationen og det lutherske præstekongedømme herhjemme.

Søren Krarup fandt hos Grundtvig – forstået ret, nemlig i 1814, hvor det hed: Kristen først og menneske så – det rigtige forhold mellem åndeligt og verdsligt regimente, dvs. uden adskillelse og uden sammenblanding, for begge dele ender ellers i sværmeriets totalitære

[35] Om 2 års slid af teologer, med Ebbe Kløvedal Reich som konsulent, se PrfBI 389, KD 16/9, 23/9, BeT 6/11, Bibelselskabets årbog jfr. her 1977 189.

tyranni. Dette, at vort borgerskab er i himlene, var da Grundtvigs udgangspunkt for at holde mennesket fast på jorden. Himmelfærd for sig og jord for sig! Krarup sammenfattede: Det er evangeliet, der skiller mellem kristendom og politik, og overses sondringen bliver politik til religion, mens forkyndelsen etablerer sig som en politisk størrelse. Bestemt af sit ærinde fortsatte Krarup: Kun hvor forkyndelsen gør himmel til himmel og jord til jord, er øvrigheden sat fri til at gøre sin gerning, og kun hvor den håndhæver loven uden persons- eller motivanseelse er der et retssamfund (Thv 90).

Men såvel Theodor Jørgensen som Ole Jensen var optaget af nærmere at begrunde teologiens kritiske forpligtelse (1977 187).

Theodor Jørgensen gik også ud fra Grundtvig, men med tilslutning til tanken om, at sand menneskelighed er en betingelse for forståelse af kristendom, og at man ikke kan eller skal komme til endelig erfaring af den menneskelighed, før Kristus kan forstås i tro. Der består et dialektisk forhold mellem erfaring af menneskelighed og kristen erfaring, de betinger stedse hinanden, og erfaring af sand menneskelighed er erfaring af den skjulte Kristus, der forsoner for at genskabe sand menneskelighed. Det er legitimt for den kristne at beskæftige sig med sin kulturelle identitet, såvel ud fra et teologisk, ja helt præcist et kristologisk synspunkt.

TJs anledning var et møde med den tredje verdens kirker og han drog konkrete slutninger vedrørende dem og fortsatte: Kristen identitet er ikke og bør ikke være ensartet, den kommer til udtryk i forskellige kulturer og i mange konfessioner, for så vidt de er kulturelle udtryksformer. Det er afgørende, hvis en kultur eller en konfession gør sig til ét med kristen identitet. Men for at udtrykke denne må konfessionerne opgive sig selv, og sådan må også forkøblet og forvansket menneskelighed, som nationalisme og diskrimination af folk og andre kulturer, dø for at nyskabel, og samfundssystemer og gruppeegoisme afsløres af den sande menneskelighed, når den skjulte Kristus bliver åbenbar som ethvert menneskes og enhver kulturs lys. Da åbnes kulturene for hinanden, og i enhver af dem åbenbares universaliteten, den er jo begrundet i Kristi universalitet (Fønix nov.).

Teologiens farer er utroværdighed som konformitet, skrev Ole Jensen. Skal den forstås af folk uden kirkelig tradition, må teologien for sin egen skyld – idet den gennemtænker implikationer i den trinitariske livsdyndning, og just her var OJs egen svaghed eller uafklarethed bevidst – gå i lag med samtidens indsnævrede livsforståelse. Den må give sit filosofiske bidrag til oplysning om »det førkulturelle«, det givne og i troen forudsatte, om fornødent må den skabe et sprog for det og bruge det i sit opgør. Det er en teologisk forpligtelse at udforme en kulturkritik og i den forstand blive politisk, at den angriber samtidens tænkerestriktioner og konsekvenserne deraf f. eks. i produktionsmåder og forbrugsmønstre. Teologien gør dette for sin egen skyld, men også for samtidens skyld. Når man véd bedre, har man pligt til at sige fra, det er ens menneske-pligt eller om man vil, teologens kristenpligt.

Den folkekirkelige teologi er stærkt tilbøjelig til at anse kristendom og politik for 2 adskilte størrelser, fortsatte OJ, man vil ikke se, at teologiens opgave har politiske konsekvenser. Den bliver da konformistisk og støtter vidende eller uafvidende den herskende virkelighedsindsnævring, med dens tildels fatale følger. Da er kristendommen misbrugt som ideologi, skønt den med sit bredere virkelighedssyn er alt andet end det, er en alternativ, ideologikritisk magt, som selvfølgelig har politiske konsekvenser (PrfBl 341, »Kredsen« nr. 3, Fønix nov.).

Kirken bliver rødere, den omsiggribende venstreorientering, især i internationale kirkelige kredse, er dog et elite-fænomen; det er blot ærgerligt, om kirken, når den endelig løsriver sig fra det borgerligt-liberalt-kapitalistiske samfund, uselvstændigt kaster sig i armene på det socialistiske, skrev Jørgen Thorgaard³⁶.

Danske Kirkedage 1977 havde som motto »at bekende Kristus i dag«. Nu som før var der dem, som slet ikke tænkte på at være med³⁷, mens andre, der før havde været med, nu holdt sig hjemme, for modsat tidligere var programmet uden indre spænding, der var jo kun levnet det jævnt lyserøde plads (Græsholt KD 8/7 jfr. 16/3). Hertil svarede: Det er jo ikke uden videre venstreorienteret at sætte spørgsmålstejn ved etablerede institutioner, og marxismen er så vældig en magt, at vi må lære den at kende (K. E. Wienberg KD 24/3, Willy Gravesen KD 1/7 jfr. 13/7), vil man beskæftige sig med ideologier og livsholdninger, så findes de hos nyreligiøsiteten og marxismen, ikke hos højrekræfterne (Inge Tranholm Mikkelsen KD 20/7). Og det var én side af programmet i Holstebro 3.-8. juli.

En af de ca. 1.000 der var med vidste: Kirkedagene var ikke venstreorienterede, men burde have været det, så deltagerne var stillet overfor valget mellem at stå på magthavernes side, som mange gør det, eller at tage den fulde konsekvens af Evangeliet ved at stille sig på de undertrykte side (Bodil Krabbe, Baptist-

[36] BeT 11/7, WA 22/7 jfr. her 1975 256. Om »Kristne for socialisme« se KD 10/3, 27/8, Pol 13/10 jfr. Glebe-Møller KD 23/9 og bogen »Om religion« contra Johs. Horstmanns opgør med den rene marxisme og socialdemokratismens sløven af sansen for alt af format, kvalitet og ånd, Thv 8, 20, 31, 47, fortsat PrfBl 1978 5, 17, replik fra Glebe-Møller om politiseret og ideologiseret kristendom, PrfBl 83.

[37] Nogle begrundede det: Her lod man sig blænde af al missionsproblematikken og holdt sig ikke fra religionsblanderier, IM Det nye år; man bekender Kristus idag ved et ja til frelsen i Kristus og et nej til alt, hvad der fornægter og problematiserer Bibelens budskab, Kofod-Svendsen pro-fide nr. 3 og 6. Jfr. her 1975 252.

samfundet KD 7/7). Nu blev der rejst mange spørgsmål om, hvordan kristendommen får virkning, for ifølge formålsparagraffen skal kirkedagene også søge at bevidstgøre kirkens ansvar »i og for verden« (Steen Hansen KD 1/7 jfr. om dagene Økum. Nyt nr. 3, KD 1/7, 5/7ff. 13/7f. Wienberg 8/9 og Pilgaard Pedersen 23/12).

En anden deltager sammenfattede sit indtryk: Dagene var et stort supermarked med mange tilbud til alle interesser. Mødet var kristusorienteret! Medmenneskeorienteret! Fremtidsorienteret! Menighedsorienteret! Det var også meget andet, til tider også venstreorienteret, men alle skulle og kunne være der. Helt historisk var åbningsgudstjenesten med Ole Bertelsen som prædikant og biskop Hans Martensen som celebrant (H. Risom Nyt fra Kirkefondet nr. 2).

Uden synderlig kritik af forløbet var der bagefter enighed om at fortsætte med kirkedage i 1980 (KD 6/9 jfr. 7/10).

Situationen førte til eftertanke andre steder. Kirken og den kristnes primære opgave ikke glemt, skrev pastor Kofod-Svendsen, at diakonalt arbejde kan blot være en tildækning af uretfærdigheden, og så bør den egl. årsag til nøden angribes. Da er det kirkens profetiske tjeneste at revse uretfærdigheden og tale konkret om den enkeltes levemåde, dog må forkynderen skelne mellem Guds ord og sine egne meninger og ikke foreskrive bestemte politiske løsninger. Den troskab »mod alle de opgaver, Gud giver«, som KFS forkynder, indbefatter kunst og også politik, dog uden tro på at menneskehjerterne forandres. Almindeligvis må KFS dog bruge sine kræfter på evangeliets udbredelse³⁸.

Fra næsten modsat hold kom advarsler mod vestlig overvurdering af det aktive menneske, for til kristentro hører også den passivitet, hvor livet, givet af nådens Gud, modtages i fordybelsens stilhed og lytten, skrev sognepræst Riber Jensen³⁹. – En prædikant kunne vove den bemærkning om den utilgivelige bespottelse: »Der er ihvertfald ingen

[38] pro-fide nr. 3 og 4, KD 30/8, 19/9 og 19/12 jfr. ironien 4/10.

[39] Vestkysten 21/10 jfr. Thorgaard: Reaktionen mod undertrykkelsen af det følelsesmæssige og mod Tidehvervs manddrab på den religiøse oplevelse er forlængst sat ind, det er igen tilladt at holde af Gud, BeT 28/9, samt Anker Nyvang PrfBI 544. – Uvilje mod luthersk forstands-teologi fik en kvdl. præst til at vove spørgsmålet: Hvorlænge kan vi bevare vort gudsbillede ensidigt maskulint? For hende blev mere og mere alvorligt, »at Gud ofte bevidst og især ubevidst af både mænd og kvinder identificeres med det undertrykkende menneske manden« (Elisabeth Uldall KD 2/9). Og for at nedbryde falske gudsforestillinger, som gør det let at nå Gud uden om Kristus, begyndte en anden præst at sige »hun« om Gud, som en mild provokation, ikke for at hævde at Gud er en kvinde (Elsebeth Jans KD 24/12 jfr. DKt 1978 26).

tilgivelse, før vi angrer og vender tilbage til naturen som Guds og ikke blot en genstand for vor udbytning og ødelæggelse«⁴⁰.

Mod Ole Jensens teologiske motivering af en, nok så berettiget, kamp mod den økologiske krise indvendtes: Kristendommen forholder sig til synden og ikke til alle dens følger, derfor kan dens samfundsnytte ikke påvises (Thv 2, 69, PrfBI 298, DKt 373). Men er religionen en frugtbar angrebsvinkel overfor den krise? Søger teologien ikke at overvinde sin egen krise ved at hægte sig på naturens krise, spurgte dr. phil. Ole Thyssen (Pol 26/5).

Kirketjenesten i Danmark (1975 253) har dubleret det årlige Roskilde-møde om ydre mission, så der også er møde i Nr. Nisum. Den er også i gang med et forsømt område, arbejdet blandt gymnasiaster, og fik her konkurrence fra KFUM og K i Århus⁴¹.

Det økumeniske Center i Århus arbejder videre med nyreligiøsitet, for at afsløre de bevægelser, der »sejler under falsk flag«, især Scientology, tildels også Transcendental Meditation og Gylling-bevægelsen (1977 186). Hjemme som ude er kirkerne blinde for udfordringen, derfor følges nyreligiøsiteten rundt om i verden, og centeret orienterer dem derom som om kirkens svar derpå, sagde Johs. Aagaard (KD 5/5). Planen om Ebeltoft-centeret skabte en formelig religionskrig i byen (KD 26/8, WA). Scientology satte mere offensivt ind, talte også stadig om sagsanlæg (KD 26/1f. 27/10) og tabte en sag i Østre Landsret, vundet i byretten. Landsretten fandt, at vel havde

[40] Domprovst H. J. Falk, »En Sct. Knuds Postil« 1976, 118. Jfr. Henrik Christiansen: »Hvis ikke vort forhold til Gud får følger i vort forhold til medmennesket og til naturen, bliver vort Gudsforhold utroværdigt«, prædiken KD 10/6 og samme: Kirkens mission rammer nerven i det, som under politiske og økonomiske strukturers skalkeskjul tyranniserer og udbytter mennesket. Evangeliiets 2 sider må hverken sammenblandes eller adskilles. Der skal prædikes Kristus til frelse og samtidig siges: Sæt sammen med alle mennesker af god vilje alt ind imod det ondes hærgen på Guds jord, KD 1/7, BDM nyt 79.

[41] KT fandt gymnasiearbejdet vanskeligt, den gruppe har længe været forsømt med tilbud om et kristent fællesskab, der også tager det politiske engagement med, som mange unge indser nødvendigheden af. – Den kristne Gymnasiastbevægelse (1977 note 47) var jo blevet til et fond og arbejdet indstillet, måske fordi det kulturelle havde fået overvægten, mente KFUM og K i Århus, som vedkendte sig KFUM og Ks formål, men pointerede at det ikke ville skabe en ghetto uden forbindelse med den øvrige tilværelse (KD 23/11, 13/12). KFS ytrede dertil: Det vil vi heller ikke, vi må blot samle kræfterne om det ene fornødne, KD 19/12 jfr. 19/10.

Ekstra Bladet omtalt scientologerne unødigt sårende, men der var ført sandhedsbevis for udtryk som »åndeligt kvaksalveri« og økonomisk udbytning af nedbrudte ofre⁴².

Indre Mission måtte skilles fra nok en missionær, som mente at måtte samarbejde med frikirkefolk i den karismatiske bevægelse. Det vakte dog nogen uro i det berørte IM-samfund⁴³, og de kvindelige præster er så stadig et andet uromoment⁴⁴.

Pastor Ørum Jørgensen skrev om Menighedsfakultetet som det største nybrud i studenterverdenen siden Tideherv, og dette nye tideherv så IM kun på med velvilje og forventning. Men IM var ikke inde i en højredrejning, sagde bestyrelsesmedlemmer; selv missionsfolk kunne dog mene, at det var tilfældet⁴⁵.

Sommerens teltmøder og store Bibel-campings betyder, at IM når så mange med forkyndelsen som aldrig før, og mange steder møder IM

[42] Jfr. Græsholt om den pengestærke Scientologys virkemåde KD 19/10 samt 23/11, 29/12 og Aktuelt 8/10. Om Transcendental Meditation dmbi nr. 3 samt KD 28/2, 1/3, 7/3 om TM brugt som teknik på Journalisthøjskolen.

[43] IMT 139, KD 14/1, 21/2 jfr. her 1977 188; lokal uro KD 21/1, 10/2, 17/2, 10/3, 15/3, 22/3; Friis om den karismatiske bevægelse, det var ham en gåde at folkekirkepræster kunne være med, IMT 536, 563. Andres skepsis ved bevægelsen bl. a. Im. Felter og Græsholt, se Lolland-Falsters Stiftsbog 35, 110; for at få tingene sat på ret plads spurgte Paul Honoré: Kan unge døbes, uvidende om, at de dermed forlader folkekirken? Lægfolket i folkekirken er som alt overvejende hovedregel ligesom alle folkekirkepræster helt klar over forskellen på åndsdaab til kraft og vanddaab, så det ikke tænker på gendåb, svarede pastor Stig T. Christensen (KD 29/6, 14/7).

[44] Efter at Bibelhøjskolen var kommet, var der i Børkop opstået vanskeligheder i forhold til sognets kvdl. præst, og IM-samfundet valgte ny formand, for at undgå dem (KD 3/3). Denne lærer Henning Olesen, spurgte IMs bestyrelse: Kan enhver ikke frit følge sin overbevisning? Den tidl. højskoleforstander kunne nemlig kun blive lærer ved Bibelhøjskolen, hvis han lovede ikke at gå i kirke hos den kvdl. præst, se bl. a. KD 2/12f. 12/12, 19/12, 28/12 og Hartvig Wagner KiInf 40.

[45] Ørum Jørgensen i Det nye år og det nye bestyrelsesmedlem, KFS'eren sognepræst Erik Lunde om bibeltillid og faren ved for brede bevægelser, KD 15/3. Modsat skrev formanden for ungdomsafdelingen ved missionshuset i Århus, stud. theol. Kr. Torben Christensen: Ukritisk indbydes ultrakonservative folk som talere ved IM-møder, tungere ligger det med IMs egne høj- og efterskolefolk, endsig selv moderate grundtvigianere KD 28/12; endvidere bl. a. missionær Ejler Thisted, efter sin afgang på grund af alder, KD 16/8, provst Sv. Aa. Nielsen RoSt 55 og Johannes Müller, i bibelsyn selv temmelig højredrejet, om en aldeles utålsom

børnene af den generation, der var unge efter krigen, og som i velfærdsracet gik tabt for IM. Men forældrene er blevet velhavere og har hjemme i Ys Men's Club o. lign., hvor føden er mere kulturel, og hvor man ikke behøver at være så afgjort i sin bekendelse – sådan kan berettes fra IMs arbejde⁴⁶.

Overensstemmende med mit præsteløfte bliver jeg i den lutherske kirke, »så længe jeg kan og min samvittighed ikke siger med guddommelig klarhed: Gå! Eller jeg bliver smidt ud«, sagde en sære højkirkelig præst (Urban Schrøder KD 18/10). Modstanderne af kvdl. præster kan være i folkekirken, men vanskelighederne bliver større, sagde en anden (Erich Alshauge KD 10/6).

De højkirkelige præster fik ellers dobbelt front på et centralt område, forholdet til nadverelementerne. Paul Ulsdal måtte her åbent undsige en lille højrefløj, men også en større fare, ja ulykke, den øvrige kirkes store ligegyldighed med elementerne⁴⁷.

holdning hos den fundamentalistiske fløj overfor folk med et andet bibelsyn, KD 8/11, 21/9 jfr. 15/6f. – 6 lærere ved det teol. fakultet i Århus måtte offentligt beklage, at Menighedsfakultetets folk for at fremme deres sag rundt om giver en meget ensidig skildring af fakultetet; Friis håbede og mente, uden dog at have overværet informationsmøder, at der blev givet korrekte oplysninger og at lærere med et positivt bibelsyn ikke blev mistænkeliggjorte, IMT 344 jfr. 931 om udbytterig informationstur. Menighedsfakultetet tilsvar. om universitetet, se KD 4/5, 13/9.

[46] IMT 608, Det nye år og Relgl nr. 5, jfr. her 1976 340. Om Ys Men's Club i fremgang KD 13/6, 28/9. – Missionshusene kan møde nye forhold. IM-samfundet i Ikast vedtog og stod fast på, at missionshuset dér bør indgå i et påtænkt kirkecenter for alt folkekirkeligt arbejde, og IMs bestyrelse omsindede sig til et ja (KD 22/1, 25/1, 16/3, 20/4). Eben-Ezer i Århus kunne ligesom et forsamlingshus få betalt de halve vedligeholdelsesudgifter af Århus kommune, da det også ville være åbent for almen kulturel virksomhed (IMT 376), men da der ikke kunne gøres sådant brug af Langå Missionshus, krævede kommunen ejendomsskat deraf, hvad amtets tilsynsråd godkendte jfr. KD leder 22/12.

[47] Et interview med et medlem af »Fraternitas Corporis Christi« (KD 2/7 jfr. 18/10) overraskede Ulsdal. Mens »de ca. 50 andre højkirkelige præster« kun brugte sakramentet til, hvad det var indstiftet til, bar broderskabet det i processioner og brugte det til at velsigne med, ja reserverer det til tilbedelse. Var dette sket ved højkirkelige stævner, så var bevægelsen sprængt, for det var ikke højkirkeligt, noget andet er reservation til næste altergang. – Den udbredte ligegyldighed med nadverelementerne, som skyldes reformert eller zwingliansk lære, var dog værre, så tror man, at nadveren kan meddeles pr. radiobølger (1976 338) eller at man kan undlade at efterkonsekreere på luthersk vis, når indviet brød er sluppet op. »Dette betyder det uhyre alvorlige, at vi er mange, der snart ikke

Diakoni-institutioner møder nye vilkår, eller de kan selv vove sig ud i dem, idet de eftertænker motiveringen for arbejdet:

véd, om vi kan risikere at gå til Herrens bord i mange kirker«, gjorde U op. Kampen mod forfalskningen af altervinen fandt han også var en virkelig højkirkelig indsats (re-f 63, KD 6/9). Den kamp fortsatte Kirkelig Samling (Udtalelsen: Det sår splid i menighederne, KiInf 50) og Jørgen Glenthøj ufortrødent, KiInf 49ff. 78 (guddommelig ordning, der ikke kan forandres), KD 2/6, 9/6, 18/10 (præsteløftet siger »aldeles efter Jesu Kristi indstiftelse«), PrfBl 608, 706 jfr. re-f 52.

Diakonissestiftelsen og Sankt Lukas Stiftelsen kan efter forhandlinger med Københavns amt mene, at hospitalernes fremtid er noget betrygget (årsberetning Skt. Lukas Stiftelsen, Nyt fra Diakonissestiftelsen nr. 1, KD 11/6 jfr. her 1977 191). Men Kolonien Filadelfia skal omstille sig fra at være et landsdækkende hospital til et landsdelsdækkende, og da Vestsjællands amt ikke mener at kunne bruge KF stort mere end hidtil, må der skæres hårdt i budgetterne, mens det overvejes om KF kan dække sig ind ved at tage nye specialer op (KD 3/3f., 11/3, 17/3, 22/10).

Når folkekirken ikke har fået et diakonat, bærer Tidehverv ikke skylden, for betænkelighederne derfra forstår kun få, årsagen er snarere at velfærdsamfundet opfatter sig som lig diakonaterne, og fortryllet af sin egen indsats afviser det alle andre løsninger, sagde Århus Diakonhøjskoles afgående forstander, Jens Nørgaard. Han fandt ikke, at diakonernes arbejde hæmmes af samfundets krav om neutralitet, det erkendes jo nu, at enhver handling overfor mennesker er værdiladet. Diakoni er et kristent menneskes handling i kald og stand, sagde han og ønskede dog et særligt diakoni-embede, knyttet til den enkelte menighed, så gerningen øves nær mennesker, og så menighedens ansvar fastholdes (KD 15/12; Paul Honoré delv. tilsv. BeT 3/7, KD 22/12).

Diakonernes medlemsskab af organisationer presser dem ind i så høje lønninger, så det er et spørgsmål, om gerningen kan kaldes diakoni, og om de kirkelige organisationer og institutioner har råd til at betale os, sagde socialrådgiver, diakon Leif Bønning; diakonien kan måske ikke leve videre der, men bør som katakombe-diakoni helt anderledes satse på i hverdagen at hjælpe de svage i samfundet (KD 4/10).

Hellere end at forpuppe sig i institutioner må menighederne f. eks. engagere sig i de samfundsbevidste unges miljøgrupper, sagde menighedsplejernes generalsekretær Carl Erik Wisbom og spurgte, om det ikke var en ny form for diakoni? Diakoni er vel, at menigheden fra nadverbordet går ud og engagerer sig i fælles indsats i samfundsstrukturene; det forstås som politisk engagement, er det vel også, og dog kan man engagere sig i meget af den slags ud fra holdningsmæssige sider af sagen, fortsatte W (Nyt fra Diakonissestiftelsen nr. 2, KD 1/10). Menighedernes Daginstitutioner, som vedtog klart at udtrykke i vedtægterne, at det er et kristent arbejde, fik iøvrigt offentligt socialministerens ord for, at »medarbejdernes personlige livssyn – herunder politiske eller religiøse holdning – naturligvis kan komme til udtryk under arbejdet med børnene, det er dog et selvfølgeligt krav, at medarbejderne ikke søger at påtvinge børnene eller de unge

en ensidig livsholdning« (Ft 6/12 og 14/12 4259, svar på spørgsmål fra KrF med henvisning til ministeriets cirkulære af 29/3 76 jfr. her 1975 223).

Diakonissestiftelsen var klar over, at den med Sogne-diakonien genoptog og videreførte en tradition med diakonal uddannelse, der afløste menighedshøjskolen og undervisningen af de tidl. store hold af søsterelever, men fandt det sekundært i forhold til hovedsigtet, at imødekomme behov i folkekirken; den vidste også, at de kvinder, der afsluttede denne to-delte uddannelse, hvor forudsætningen var en afsluttet faglig uddannelse, kunne blive diakonisser, for dermed opfyldte de stiftelsens 2 uddannelsesmæssige betingelser, og snart efter meldte den, at nu var også unge mænd velkomne her på samme vilkår og kunne blive indviede som diakoner (henvisninger se foran p. 197).

Diakonien kan og skal da antage mange former, og muligt er det forjættende, at der trædes nye stier, men vil den ikke være noget særligt, være under befaling, og vil den ikke øves af folk, der ikke er »som alle og enhver«, men som føleligt står udenfor verden, dog også i den, så gør den fundamentale indrømmelser til verden, skrev forstander Johannes Müller. Han ville fortsat betone, at diakonien organisk hører kirken til, og at diakonatet er et særligt kirkeligt embede på linie med præsteembedet. Vist svigtede tilgangen af diakonisser, men Sankt Lukas Stiftelsen var endnu et levende diakonissehus, skrev han. Andre glemte så ikke de sygeplejersker, der ganske som i den første tid også her er uddannet i de sidste årtier (årsberetning 76/77, Hilsen fra Diakonissehuset Sankt Lukas Stiftelsen okt.).

Kristeligt Folkeparti har modgang. Det viste først folketingsvalget i februar og endnu mere meningsmålingerne i årets løb. Det rokkedes ikke af, at partiet rykkede mere til højre for midten, eller af at det kraftigt kaldte til kamp mod materialismen og – nok især – de venstreorienterede, og værre blev det kun, da det energisk tog sin hovedsag op, kampen mod fri abort.

Ved valget tabte KrF godt 61.000 stemmer og fik ca. 106.000; borte var de halve vælgere i hovedstadsområdet, mens der kun var tabt fra 1/3 til 1/4 i Nord-, Midt- og Vestjylland samt på Bornholm, hvor KrF havde stået forholdsvis stærkere (1972 note 22, selvransagelse se idé-politik 25/2ff.). KrF markerede sig og sin uafhængighed (Eneste parti for forbud i kampen mod spiritusmisbruget, Ftårbog 617, men mødt af kritik fra Blå Kors og KFUM, KD 21/3; tvivl om dets støtte til »kommunistiske oprørsbevægelser« ude, KD 16/3f., 28/3; etablering af en kristen lønmodtagerbevægelse indenfor fagbevægelsen, KD 12/5, 23/5).

Valget havde sinket indsatsen mod fri abort (før undladt som blot »en tom gestus« se her 1975 note 42 jfr. 1977 193), men den kommer lovede Jens Møller ved landsmødet. Her brugte lederne stærke ord om staten, der vil lokke børnene fra forældrene, og Jens Møller manede til kamp, dels mod gudløs materialisme, dels gudløs libertinisme og dels – og mest tydeligt, jfr. KD og Pol 7/5 – mod marxismen og dens kamp for verdensherredømmet; den kunne ikke standse KrF, men måske tvinge de kristne under jorden (dagspressen 5/5ff. idé-politik 13/5f.). –

Dette fik Ole Bertelsen til at understrege, at KrF ikke har monopol på at udtrykke kristne tanker politisk, og at det ikke er Kristus velbehageligere, at nogen stemmer på KrF end f. eks. på VS. Ingen skal tro, at når de afviser KrFs ideologiserende kristendom, afviser de også evangeliet, fortsatte OB, der fandt, at opretholdtes den myte, vil det fremme afkristningen i andre partier og i den yngre generation (KD 17/5 jfr. 18/5, 14/6).

KD vurderede: Når KrF *må* bekende, ligger det til højre for midten, omend det stod som et renlivet midterparti, så længe det havde succes, og takket være formandens talent (leder 9/5 jfr. 13/5, 3/7, 23/8, 24/11 og Pol 30/8, 3/10). I juli placerede Gallup KrF under 2%-spærregrensen (BeT 3/7 jfr. Pol 10/9, JyPo 21/8, 17/10); det forklarede: Dagspressen tier os ihjel (KD 6/7). En tid blev det sammen med V, KF og CD medregnet i et »begyndende politisk kraftcenter i dansk politik« (Hartling på Venstres landsmøde i sept.; jfr. Paul Schlüter om holdsamarbejde hos de »borgerlige« partier, BeT 1/1 78). Siden taltes om politiske kriser; først kunne forslag fra FP og DR om forbud mod faglige organisationers tvangsbidrag til politisk arbejde samle et flertal, det blev dog heller ikke samlet nu, men KrF viste sin uvilje mod organisationernes »hånd- og halsret« over det enkelte menneske og mod fagforbundenes »undertrykkelse og økonomiske udnyttelse« af lønmodtagerne (KD 30/9, Ft 4/11 1407, 1416 jfr. her 1975 note 42 og 1976 344); sidst var KrF og andre fra folketingsflertallet ude med dagsordener, for forud at demonstrere sin uvilje mod ØD med et centralt fond, dem fortrød man, da statsministeren kaldte dem uantagelige for regeringen, og undlod at stemme (Pol 8/12; Ft 7/12 3404, 3419, 3437, idé-politik 16/12 jfr. KDs leder 9/12: »Uværdig forestilling«).

I oktober kom så forslaget om at ophæve fri abort, som er og bliver KrFs »mærkesag nr. ét« (Ft 11/11 1837). Det var et led i en samlet familiepolitik og var ledsaget af forslag om forlænget barselsorlov, forhøjet børnetilskud i barnets første år og om ændringer i adoptionsloven (Ft 18/10 526 jfr. KD 7/10). Grunden var beredt: Antallet af »legaliserede drab« er reelt steget til 41 pr. 100 levendefødte børn i 1976 (idé-politik 19/8), og når humanismen har ført os så langt, fører den nok også til at sindslidende og åndssvage fjernes (Arne Bjerregaard s. st. 30/9, Inge Krogh BeT 11/11). Og »læger, der respekterer menneskeliv« udgav i stort oplag en pjece, som Henrik Christiansen og Græsholt fandt kunne anbefales fra prædikestolene og ved kirkelige møder. Pjecen, anbefalingen og Inge Kroghs agitation fangede opmærksomheden; hun fik en »næse« af det lægeetiske råd derfor, og hendes kolleger i folketingsgruppen fandt også hendes agitation for grov, men gav TVs sammentrækninger skylden derfor (Især KD 11/11ff. næsen 16/12; KrF KD 16/11f. 14/11f. idé-politik 18/11).

I Folketinget (Ft 11/11 1825) var modstanden kompakt, det var jo at gå tilbage før 1937 (justitsminister Erling Jensen 1826, KF 1830), enighed var der om at få undersøgt årsagerne til, at kvinder søger abort og følgerne deraf, noget som kunne føre til en justering af loven. Ellers indvendtes: Færre vælger den nødløsning, og det er en frivillig sag (S 1826); samfundet skal ikke optræde som formynder i moralsk-etiske spørgsmål, men lade den enkelte følge sin overbevisning (RV 1835); V og KF, der havde haft de fleste modstandere mod 1973-loven (1974 223), var helt imod dette forslag, og vendte sig som andre mod skrækkampagnen,

hensynsløs selv mod kvinder, der havde gennemgået abort på grund af livsfare eller voldtægt. DR, hvor hele gruppen var mod fri abort, gik imod forslaget, for det savnede de fornødne sociale reformer (Lis Starcke 1839).

»Sociale problemer kan løses« for årligt at redde 30.000 menneskeliv, svarede KrF (1851, 1853). KrF kom til sidst til at forsvare, at det overhovedet kunne godtage legale aborter. »Et liv, der eksisterer« måtte foretrækkes frem for »et liv, der altså ikke er blevet født«, når moderens liv stod på spil, svarede, og ved voldtægt var partiet ikke helt enig, her var Inge Krogh egl. imod legal abort (1853, 1856), såre nødtvunget oplystes sidst, at KrF stod delt mht. gratis prævention (1859).

Befolkningen var klart imod den ændring, TVs Bytinget viste, at det var 81%, og Gallup placerede påny KrF under de 2%, ud fra svar indhentet, da debatten var hedest (BeT 4/12; Qbserva 2% JyPo 18/12).

De 2 bisper skrev om dette, et af de »alleralvorligste medmenneskelige problemer«: Vi er jo nået til, at abort betragtes som en selvfølgelig og tilladelig præventionsform. Ingen skyldbevidste kvinder skal fordømmes, dem er det en kristenpligt at tilsige syndernes forladelse, men skylden fjernes ikke ved at skjules, og pjecen var ikke barskere end virkeligheden. Forargelsen burde vendes mod de politiske, sociale og moralske tilstande, der frister til at ofre barnet i moders liv (KD 8/11, 15/11, 18/11). – KD gik i rette både med de andre partier og KrF: Dette havde vist flaget, men burde også have fastholdt sagens kerne, hvordan hjælpes gravide kvinder, så aborttallet nedbringes? Foreløbig nås intet ad politisk vej, fortsatte KD, men rejst som en partisag var vægten her flyttet over på det politiske fra det egentlige, det etiske spørgsmål til den enkelte: Vil og kan du – uanset politik og lovgivning – forsvare at afbryde påbegyndt liv, hvor afgørende lægelige grunde ikke taler for det? (Se udviklingen i lederne 5/10, 17/11, 6/12, 14/12 jfr. 18/11, 9/12 og WA leder 25/11, samt her 1974 224). Nu gjorde Amtsrådsforeningen op, at abortindgreb kostede samfundet 60 mill., mens gratis prævention ville koste 80 mill. (KD 17/12), og KD skrev: Pengene tæller ikke her, alene om der bliver færre ulykkelige og uetiske indgreb. Uanset følgerne af fri prævention – det ændrer rent faktisk næppe meget ved moralske holdninger – må man spørge, om det ikke vil være bedre for både unge og ægtepar, som idag vælger abort (leder 19/12).

Undervejs måtte Jens Møller gå i rette med KD, som såede tvivl om KrFs berettigelse, der stod hårdt trængt i sin kamp mod egoisme og materialisme (KD 8/12 jfr. 21/12 og påny KrF 14/12 om KDs »særlige fornøjelse ved næsten uophørligt at falde over« partiet). KD svarede: KrF må erkende, at offentligheden opfatter dets holdning som negativ, og må komme med mere end enkelte sociale forslag og målbevidst søge dem gennemført (leder 8/12).

Bekræftede udviklingen en vurdering af pastor Niels E. Rosendal efter valget? Da skrev han: KrFs tilbagegang skyldes, foruden at det har markeret sig for svagt i kulturpolitikken og måske for stedse har tabt vælgere, som – iøvrigt uden grund – var vrede over samarbejdet med Socialdemokratiet, at folk har opgivet kampen mod den tiltagende

gudløshed og nedbrydning på alle fronter, anser den for nytteløs og mener, at det også er for sent til at KrF kan udrette noget? – Eller var folk på vej tilbage til deres tidligere partier?⁴⁸.

Ægteskabsdebatten står på. Stadigt flere lever papirløst (nu 315.000 jfr. 1977 193), og i en debat-pjece, »Ægteskabets fremtid« foreslog justitsministeriets ægteskabskommission retslig regulering af 2 nye samlivsformer, troløvelse (aht. papirløse fædre) og fællesskaber (bl. a. aht. de homofile). Motiveringen var, at samfundet først havde ladet ægteskabet være bestemmende for en række sociale ordninger, for så, mest af sparehensyn, at overføre reglerne på de papirløse, og derved indførte et »snigægteskab«, som disse ikke havde villet vedkende sig juridisk. Kirkefolk kunne spørge sig, om kirken må »forlade den opfattelse, at den kirkelige velsignelse skal falde sammen med parternes sammenflytning« og gå tilbage til den »prøvede opfattelse af vielsen – at den er en velsignelse af et allerede stiftet ægteskab«⁴⁹.

Men anerkendelsen af papirløsheden er på vej. Således fik Ritt Bjerregaard vedtaget i den nye skolestyrelseslov, at »fædre, der lever i et ægteskabs lignende forhold med moderen får tillagt valgret og valgbarhed ved et skolenævnvalg«⁵⁰. Indsigelser, især fra KF og tildels

[48] KD 23/2 Rosendal mente, at de tabte vælgere var blevet sofavælgere (jfr. samme 1977 193). Andre fandt grunden til det senere frafald i, at det ikke særligt stabile KF nu samlede sympati (Ejnar Krogh idé-politik 16/12). – I valgkampen havde det lydt, tildels fra V (Pol 8/2), og især fra KF og CD: Børnene skal lære noget i skolen, også i religion (jfr. KD 8/2, 25/2, 8/3, idé-politik 25/2 jfr. her 1977 note 4). Til undren for Jens Møller over sådan enegang, belastende for det »liberale« alternativ (KD 24/11), kom først CD med et forslag til folketingsbeslutning om at opfordre regeringen til at styrke en række fag i skolen bl. a. kristendomskundskab (fremsat 2/11, 1. beh. 9/12 3636) og så KF med forslag om ændringer i folkeskoleloven (fremsat 7/12, 1. beh. 3668). KF ville også stramme fritagelsesbestemmelserne, dem ville der kun »i sjældne undtagelsestilfælde være behov for«, mens ønsker om atter at binde faget til folkekirkens lære var opgivet, for at lette forslaget gennemførelse (Forslag L 123, Ft 3236). Mens KrF støttede begge steder, ville V, sagde Haarder, gerne styrke alle fag, men hvordan? Og ved fritagelsesbestemmelsen kunne han »næsten ikke øjne den ændring«, men var glad for at KF ikke fastholdt sit gamle standpunkt, at faget skal være obligatorisk for alle (Ft 3642, 3673).

[49] Kommissionen se BeT 24/7, KD 3/8 og debat 21/7, 11/8. Citaterne af sognepræst Preben Holm KD 24/8f. jfr. om det trods alt anbefalelsesværdige ægteskab i KFUM og Ks Lederbladet nr. 2.

[50] Ritt Bjerregaard ved 1. fremsættelse, Ft 27/5 5097 jfr. Ftårbog 487. Forslaget genfremsat 5/10, 1. beh. 12/10 410, betænkning 6/12, 2. beh. 9/12 3583, vedtaget 3. beh. 15/12 3926.

V, mod her at foregribe en endelig ordning på papirløsheden, og fra KrF, især mod at legalisere papirløse samlivsforhold, hjalp ikke⁵¹.

»Forsvar for familien« hed nok en bog af Søren Krarup, med opgør med velfærdssamfundets behandlere, som næsten totalitært bedrevidende umyndiggør forældrene. I august lagde »Forældrenes Børnekommission« energisk ud; det var et alternativ til Socialministeriets Børnekommission, for det var helt nødvendigt at sætte ind mod eksperternes undergravning af forældremyndigheden⁵².

Vel bør der advares mod formynderi, men her kæmpes mod vejrmøller, og som var FP eller Erhard Jakobsen på færde. De optrædende er en sluttet kreds omkring Tidehverv, og det er en »skelsættende begivenhed ... at man bryder sin isolation og markerer sig politisk«, skrev pastor N. H. Borup (Hskbl 587 jfr. DKt 589). – Men Tidehvervs 2. generation, optaget i døgnjournalistik af kultur og politik, fortyder bevægelsens oprindelige teologiske gedigenhed, og fatalt nok afspores et af dens udgangspunkter, Luthers lære om regimenterne, mente højskolelærer Bendix Knudsen.

Med henvisning til Søren Krarups tidligere nævnte artikel (p. 199) fortsatte han: Vist sker sondringen mellem kristendom og politik i forkyndelsen; men når det glemmes, at forkynderen er bestemt af

[51] Imod gik FP, V, KF og KrF; mens V var ret forbeholdent (Ft 12/10 415) argumenterede KF og KrF mere, Ft 1/6 5373, 5379, 12/10 417, 426 (KrF »helt forkert«), 3590. – Sidst på året offentliggjorde ægteskabskommissionen en indstilling til justitsministeren, som den snarligt ønskede gennemført, dog kun som noget foreløbigt, indtil arbejdet var nået videre. Her foreslås, at papirløse fædre kan få forældremyndighed, hvor domstolene skønner, at det er til barnets tarv; enighed var der ikke, Inge Krogh kunne således ikke være med til at anerkende papirløse forhold ad bagdøren. Jfr. Pol forside 16/11: Østre Landsret tilkendte en kvinde erstatning efter trafik-drab af hendes papirløse mand.

[52] Søren Krarup t. eks. WA 9/9, 7/10, 21/10, BeT 26/12; den ny »kommission« BeT 28/8, KD 15/9, 7/10, JyPo 14/9, Bodil Andersen i Vartovbogen og Riemann: Det lykkelige initiativ kom i yderste øjeblik, før den statslige kommission med rationel samfundsorienteret ekspertice roder sig ind i det store flertal af sunde, danske hjem, DKt 462 jfr. 479, 516. – Kritikken af »de stadigt mere tyranniske sociale love og socialforvaltningen« kunne begrundes sådan: Tvangsfjernelse af et barn – foranlediget af en magt-kildret overlæge – viste for Søren Krarup, hvordan man be-hersker og be-mægtiger sig i stedet for at stå bi og være tro. »Ingen kan løbe fra sin tid og sit sted«, og børn og forældre kan nok svigte deres embede, men dog aldrig erstattes som møtrikker i et maskineri, de er *henvist til hinanden*, Thv. 74.

tidens og sine egne forudsætninger, gøres de forhold til en del af Guds orden og det bliver »anti-forkyndelse, dvs. man forkynder mennesket i stedet for Kristus«. Når Tidehverv sætter det kristelige foran det menneskelige, må dette fra grundtvigsk side, ganske som aktivistisk kirkelighed, bekæmpes, »hvis vi ikke skal overskære vore folkelige rødder og ende i en eller anden form for klerikalisme, der politisk er konservativ«⁵³.

V. Økumenisk arbejde – ydre mission

Det lutherske Verdensforbund holdt i juni generalforsamling i Dar-Es-Salaam, temaet var »i Kristus – et nyt fællesskab«. Her blev arbejdet med og kom udtalelser om fællesskabet i troen og om ansvar – for mission som for omsorg for verden.

Drøftelserne her munder ud i opfordringer til medlemskirkerne. En talte om at gøre mere brug af kristendomsundervisning på alle niveauer, så forståelsen for mission skabes og styrkes hos hvert enkelt medlem af menigheden. Gudsfolket på alle 6 kontinenter er kaldet til sammen at være i mission, og blev det understreget for den gamle kristenhed, den omfatter »re-evangelisering af mennesker, der kun er kristne af navn«, mens medlemskirker i den tredje verden opfordredes til ved »self-reliance« at arbejde hen imod et ægte fællesskab med andre kirker, på lige vilkår.

Den enhed i Kristus, som LWF er forpligtet på at lade komme historisk til udtryk, enheden i mangfoldigheden, karakteriseredes som »forsonet forskellighed«, og som udtryk for forsoning nævntes udtalelser fra katolikker, bl. a. biskop Hans Martensen, om, at det var muligt at den katolske kirke anerkendte Confessio Augustana.

Det at mødet holdtes i Afrika gjorde det mere bevidst for delegaterne, at de var med i et fællesskab af global karakter, »og at kirkens socio-politiske funktioner og ansvar bør begrundes klart teologisk og etisk«. Kirkerne må finde en vej mellem helt at tilpasse sig omgivelserne og helt at trække sig tilbage fra verden. De må derfor i hvert enkelt samfund engagere sig kritisk, så de både udtrykker deres afhængighed af Gud og deres solidaritet med verden. Den lutherske tradition er en hjælp til kritisk engagement, hed det, og kirkerne kan bedst tage aktive skridt mod fred og radikale forandringer i de økonomiske strukturer, hvis de undersøger de kriterier for social handlen, som Luther angav i den store katekismus. Just

[53] DKt 1978 65. – Jfr. om KrF foran og t. eks. H. Okkels om Søren Krarups bog: »Her afsløres med stor klarhed, hvorledes der løbes storm mod familien ideologisk, adfærdsvidenskabeligt og politisk« KiInf 91, samt den daværende generalsekretær for IMs børnegudstjenester Jens Kr. Pedersen om bistanndsloven, der anfægter forældreretten, IMT 1976 665.

mødestedet fik LWF til, dog ikke som noget nyt, at udtrykke bekymring over og protest mod de trusler mod menneskeværdighed og de mange krænkelse af menneskerettigheder, som hvide mindretalsstyrer begår, og som flere industrilande bærer et væsentligt medansvar for, idet de ved mange forbindelser til Sydafrika er dybt engagerede i systemet dér.

Bagefter gjorde 3 af de 10 danske delegater op, at det medlemsskab nok ikke betød ret meget for de danske menigheder, men deltagelsen i arbejdet bidrog da til at udvide vores horisont (Sudan nr. 8 jfr. KD 28/6).

Den politiske udvikling i Etiopien bremsede flere missionsmuligheder. Den 12. marts nationaliserede militærregeringen uden varsel, dog ikke overraskende, LWFs radiosender, Evangeliets Stemme, hvortil Danmark ydede både medarbejdere og penge. Mulighederne andre steder overvejes, men usikkert er det om noget tilsvarende kan etableres. I skuffelsen glemtes dog ikke, at man i starten havde regnet med at kunne arbejde dér i 10 år og havde fået 14 arbejdsår (DEM nr. 5-8, Sudan nr. 5). – Siden blev missionærerne i Etiopien kaldt hjem. Alle parter herhjemme vidste, at dette kunne blive nødvendigt, men Det danske Missionsselskab gjorde det først og uafhængigt af de 3 andre samarbejdspartnere (1977 note 57).

Det fremkaldte en bitter disput, for samarbejdsaftalen var brudt, og Ethiopermissionen bad de andre selskaber om foreløbig at undlade at sende repræsentanter til DEMs bestyrelse, mens den ene afklarede sine muligheder, for stadig at støtte kirken i Etiopien og for at sende missionærer ud gennem andre selskaber⁵⁴.

På andet hold, hvor tilknytningen til ydre mission er mindre udbredt, ønskede man en drøftelse deraf, og fik det. Pastor Jørgen Kristensen bestred ret så indigneret andres ret til at pådutte menigheden en missionsforpligtelse; det, kirken kan gøre, er alene at bede om, at missionærerne må beholde frimodigheden, ganske som den beder for alle på udsatte poster, ikke mere, og den danske folkekirke er ganske åbenbart kun beregnet på at være kirke for det danske folk. Vist kommer alle på kloden hinanden nærmere, men, mente JK, det får da til følge, at færre rejser ud som missionærer, og at kristendommen kan brede sig som en smitte, hvis da ellers Vorherre vil det, og almindelige kristne ikke ligefrem skjuler deres tro.

Mission kommer ikke som en frugt af forkyndelsen, men ligger i

[54] KD 6/6f. 11/6, 22/8f. DEM nr. 6-12 og 1978 nr. 1, Sudan nr. 7-8, dmbi. nr. 8.

selve forkyndelsen som sådan, den »forpligtelse (hvis man skal bruge så fint et ord) hænger uløseligt sammen med, at jeg selv må og kan høre evangeliets dom og oprejsning. Det er unægtelig en anmassende og forargende sandhed, at evangeliet kun gælder mig, fordi det gælder verden«, svarede professor Chr. Thodberg. Og professor Bent Noack gjorde siden op: »Ud fra Det nye Testamente kan der kun gives eet svar: der skal altid drives mission«. Han nævnte også en menneskelig grund til at drive mission: Det, som man ikke vil dele med sine medmennesker, er ikke meget bevendt⁵⁵.

[55] Pakistans Kirke 1976 nr. 9-10, 1977, nr. 1-4 og 1978 nr. 3 jfr. DKt 321, 336.